

T I O

loxaæ

NTIA

MARO

I.

RVM,

INIANA,

ngium,

ÖSTERREICHISCHE
BIBLIOTHEK

AN DER UNIVERSITÄT

WIEN

AUTRIENISCHE
BIBLIOTHEK

AN DER UNIVERSITÄT

ÖSTERREICHISCHE
BIBLIOTHEK

AN DER UNIVERSITÄT

ÖSTERREICHISCHE
BIBLIOTHEK

ÖSTERREICHISCHE
BIBLIOTHEK

Illustribus
ORDINIBVS
HOLLANDIÆ
ET WEST-PHRISIAE.

MULTÆ semper & grauissimæ, Illustres Ordines, Patres patriæ, domini mei honorandi, inter mortales de religione extiterunt controuersia: in quibus doctrina de prouidentia Dei reliquis longè antecellit. Etenim nulla maioris est momenti, nulla que latius & acriore omnium contentione dimanarit. Hanc dissidentium philosophorum scholis, hanc

* 2

pro-

profani vulgi sermonibus, hanc
Christianorum studiis, ab omni
pene memoria, magno ecclesia &
reipublice damno, indignius agi-
tari, compertum est. Malè enim
viuitur, si de Deo non bene cre-
ditur: ut verè ac grauiter de hoc
argumento augustus ille Augu-
stinus monet. Hac autem contro-
uersia, ut reliqua, non aliunde,
quām ex humani ingenij (quod
Dei naturam suis priudiciis me-
titur) innata vanitate, & Sacra-
rum literarum ignorantia, pro-
fluxit. Hinc enim, ait Chrysó-
stomus, innumera mala nata
sunt, quod Scripturæ ignoran-
tur. Hinc erupit multa illa hæ-
resium pernicies, hinc vita dis-
soluta,

De ciui. Dei
lib. 5. c. 10.

Ad Roma-
nos Hom. i.

soluta , hinc inutiles labores.
Quemadmodum enim qui lu-
ce ista priuati sunt, recta utique
non pergunt; ita qui ad radios
diuinarum Scripturarum non
respiciunt , multa coguntur
continuoq. delinquere : utpote
in longè peioribus tenebris am-
bulantes. Itaque preclarè de ec-
clesia & republica videntur me-
riti, qui nostra memoria, hanc de
prudentia Dei doctrinam ex
sacrarum literarum penetralibus
explicare & illustrare studue-
runt. Quos, ut preceptores orbis
Christiani, reuereor & amplector.
Verum quandoquidem loquendi
modis interdum à se mutuo diffe-
runt, hinc quidam viri boni ac pijs

fententiarum in summa rei va-
rietatem aliquam & dissensionem
esse suspicantur: alij contra male-
uoli, id ipsum contentiosè expro-
brant & hac ratione orthodoxis
inuidiam, tribunitiis suis clamo-
ribus & scriptionibus, apud om-
nes conflare, & publicam ecclesie
pacem turbare, moliuntur. Quod
quam perniciosum etiam sit rei-
publica, non tam explicationem
desiderat, quam deplorationem
& medicinam. Quamobrem
opera pretium me facturum exi-
stimaui si doctiorum vestigiis in-
sistens inde ab exordio hoc argu-
mentum, ad meam & rudiorum
utilitatem, pro modulo arcefferem
& conciliationem doctrina ortho-
doxa

doxa de prouidentia Dei serio ac
modestè meditarer. Arduum, fa-
teor, institutum! sed debita ecclesia
et patriæ pietas, bonorum stimu-
lus, et doctissimorum collegarum
examen ac consensus, temerita-
tis opinionem, ut spero, diluent.
Quemadmodum enim ad com-
mune incendium restinguendum
ab omnibus meritò concurritur;
nec validiorum solum laudatur
industria, sed imbecilliorum quoq;
probatur studium: sic et tenuem
meum, ad hanc de prouidētia Dei
controversiam tollendam, labo-
rem, non omnino improbatum iri
existimo. Ceterum quum duo po-
tissimum in omni scripto, prater
argumenti veritatem, requirant

tur, breuitas nimirum & perspi-
cuitas; illa, ut attentè, hec, ut cum
fructu legamus: virumque pro-
tenuitate mea, cum methodo, tum
stylo secutus sum; ne aut obscuri-
tas crearet dubitationem, aut pro-
lixitas tedium. Vobis verò Illu-
stres Ordines, Patres patriæ, do-
mini mei honorandi, hanc qua-
lemcunq; opellam meam, et si ve-
stro nomine indignam, variis de-
causis dedicandam existimauit.
Ac primum quidem, ut obser-
uantiam meam erga illustrem
A.V. cui seruio ac deuinctus sum,
testarer: deinde, ut laboris mei
primitias, ex vestra academia
prodeuntes, vobisq; debitas, offer-
rem: denique ut doctrine huius
veri-

veritatem, quam hactenus con-
stantissimè defendistis patrocinio
vestro commendarem. Nam
quum mecum perpèdo, quanta in
buius argumenti & aliorum con-
trouersiis componendis usi sitis
pietate ac diligentia, quanta pru-
dentia, quanta patientia ac con-
stantia, T beodosij & Valentia-
ni laudatissimorum imperato-
rum imaginem videre mihi vi-
deor. Nec metuo, ut quisquam
prudentior, in iudicio meo, cando-
rem desideret & auribus vestris
aliquid dare suspicetur. Non
enim abstrusa & ignota, sed aper-
ta & prompta in omnium oculis,
in omnium ore exempla versan-
tur: & ut omnes sileant, res ipsa

* 5 demon-

demonstrat ac tacitè illustri ve-
stro nomine, cum præstantissimis
illis imperatoribus, ita loquitur.

theodos. &
alent. Cy-
llo Alexan.
sii.17

A pietate in Deum, reipublicæ
nostræ constitutio pendet: &
multa vtrinque est cognatio &
societas. Cohærent enim inter
se & altera alterius accressit in-
cremento: ita ut vera religio
iustitiæ studio, respublica vero
ab vtrisque adiuta resplendeat.
In regimine itaque à Deo con-
stituti, & vincula pietatis ac
prosperitatis subditorum exi-
stentes, societatem harum per-
petuò individuali custodimus,
ac prouidentia nostra pacem
inter homines procurantes, ha-
cenus quidem reipublicæ au-
gendæ

gendæ ministramus: per omnia
verò subditis, vt ita dicamus
seruientes, vt pijs sint & in repu-
blica versentur sicut pios dēcet,
adornamus, vtriusque, vt con-
uenit, curam gerentes. Neque
enim fieri potest, vt qui alteri
studet, non similiter & alterius
curam gerat. *Hæc rerum à vo-*
bis Illustres Ordines in ecclesia
& republica gestarum oratio.
Cuius admirabilis pietatis vestræ
conscientia ad Illustrem A. V.
compellandam dubio primum,
animum mihi addidit & confir-
mavit. Siquidem duo, præter
tenuitatem meam, obstatre initio
videbantur, inscriptionum eius-
modi frequentia, & scripti brevi-
tas.

tas. Verium, re diligentius per-
pensa, neutrum ab officio alienum
existimo. Nec enim fore arbi-
tror, ut illiberalis animi suspicio-
nem incurram, atque illud Aus-
gusti Cæsaris audiam, Sat istius-
modi salutatorum habemus
domi: vestra nimirum clemen-
tia, consuetudinis ac temporis pre-
scriptione, & animi mei integri-
tate fretus. Nec scripti, ut opi-
nor, obesse potest exiguitas. Siqui-
dem illustri V. A. in tanta gra-
uissimorum negotiorum mole,
non tam copia, quam breuitas po-
tissimum, videtur congruere.
Deinde & instituti ratio hoc
iure suo postulat. Quippe quum
cuius doctrinæ conciliationem insti-
tuere

tuere studeam, à cuius indagatio-
ne ob singularem rei difficultatem
et librorum de hoc argūmento
prolixitatem pleriq; deterrentur;
breuitati cum primis consulen-
dum mihi existimauit, ut, ad ve-
ritatem cognoscendam, lectorem
allicerem. Denique hic accedunt
clarissimorum cum veterum tum
recentium scriptorum exempla,
qui ut doctiora, sic paria aut bre-
uiora interdū monumenta prin-
cipibus, regibus, imperatoribus
inscribere non sunt veriti. Testis
est Aristoteles, qui ut grauissi-
mum sic per exiguum de mundo
scriptum Alexandro magno de-
dicauit: testis Cyrilus Alexan-
drinus, qui per breues de recta fide
libros

libros partim Theodosio imperatoris, partim reginis consecravit: Testes alij, cum nostra tum patrum memoria, plurimi: quos recensere non tam difficile, quam inuidiosum est non necessarium.

Quamobrem spero fore, ut succincti huins scripti dedicatio, nullam mibi impudentia aut imprudentia maculam aspergat: presertim cum officij mei ratio id requirat et prudentissimorum virorum exempla preluseant. At, inquiet, ut breuitate multa aliorum scripta; sic accuratione et doctrina excellunt omnia. Fateor sanè: sed hac ratione, non breuitas in vitio futura est sed operis tenuitas: quam ut agnosco, sic illu-

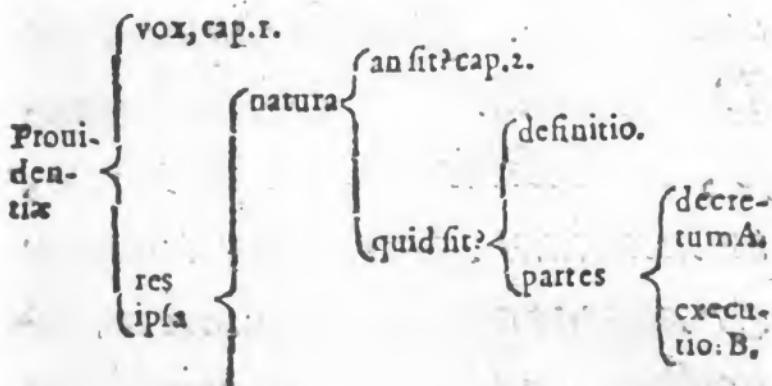
illustris A.V. ei ut spero ignoscet,
Et conatum saltē non improba-
bit. Idq; ab A.V. etiam atque
etiam rogo. Quod reliquum est
Deum optimum maximum qua-
so, ut illustris A.V. pietatem,
prudentiam, potentiam tueatur
Et augeat quam diutissimè ac fe-
licissimè, ad ecclesia ac reipublica
splendorem Et nominis sui glo-
riam sempiternam. Ex academia
vestra Lugduno-Batava anno
restaurata salutis C.I.C.I.C.
Martyj V.

Illustri V.A.

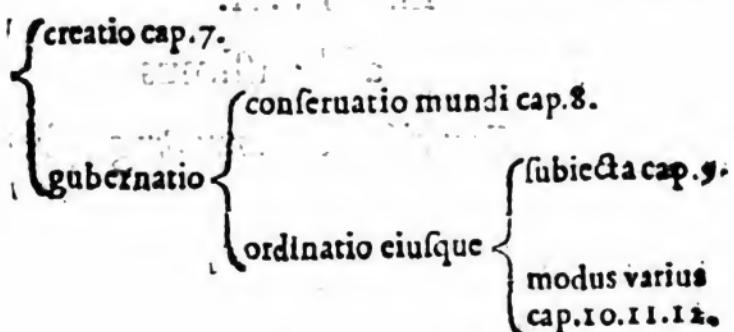
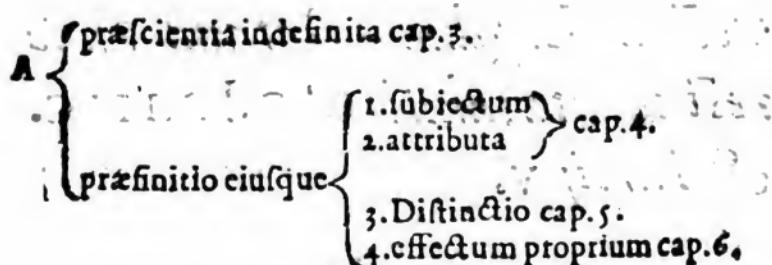
addictissimus

Franciscus Gomarus Brugensis,

SYNOPSIS
DOCTRINÆ
DE PROVIDENTIA.

vsus cap. 13.

I

CONCILIATIO Doctrina Orthodoxæ

DE PROVIDENTIA DEI.

CAPUT I.

PERICLEM narrant historici, si tequam ad habendam concionem accederet, Deum semper precari solitum, ne ullum verbum, quod ad rem praesentem non conuenires, in uito sibi excideret. Religiosè profectò & prudenter, ob teneras vulgi aures, quæ leui momento offenduntur, & peruersum quorundam studium, qui omnia in deteriorem partem rapiunt & interpretantur. Verùm id mihi multò religiosius, de Providentia Dei acturo, obseruandū arbitror. Quam ad rem non solum tenuitatis meæ conscientia, materiæ grauitas, & accuratum doctorum iudicium, sed multorum etiam p̄iudicium hortatur & exstimulat. Nam

A (ut cum

Plutarchus
in Pericle.

Origenes in
Ezecl. hom. 1

(vt cum vetustissimo scriptore loquar)
confiseor libenter à sapienti & fideli viro di-
cetam sententiam, quam saepe suscipio, De Deo
& verè dicere, periculum est. Neque enim ea
tantum periculosa sunt, quæ falsa de Deo di-
cuntur, sed etiam quæ vera sunt, & non opor-
tunè proferuntur, dicensi periculum generant.
Quare ad te me conuerto Deus optime
maxime, veniam opemque spiritus tui,
& prouidentiam imploro : da quæso ut
veritatem perspiciam eamque sanctè &
oportunè proferam : lectors rectè ca-
piant: omnes denique studia nostra, ve-
ritati & paci Christianæ, ad nominis tui
gloriam & ecclesiæ bonum, certatim con-
secremus. Dicturus igitur de Prouidentia
Dei, ut via quadam & ratione procedat
oratio, à vocis explicatione, quæ rei nota
est, ordiendum existimo; ne ambiguitate
illius, à vero aberremus. Etenim prouiden-
sia vox variis modis accipi solet. Primum
enim accommodata à sensu metaphora,
ad intellectū transfertur & præscientiam
*notat: ut Græcis *ωέροια*. Hinc Phauori-*
*nus *ωέροι*, τὸ ἀπλῶς *ωέρει* νοῖ: &*
*Hesychius *ωέροια*, *ωέριθύμητις*. Sic Ni-*
*cias, θηθυμίᾳ μὴ ἔλαχε κατορθεῖ), *ωέ-*
*ροια**

Thucyd.
lib. 6.

voia dī mleista. Cupiditate quidem paucissima
recte geruntur; prouidentia vero plurima.
Huc etiam pertinet nota illa ac trita de-
finitio. Prouidentia est per quam futurum
aliquid videtur, antequam factum sit. Deinde
synecdochice ad voluntatem etiam per-
tinet & bonum consilium seu decretum
significat: hoc est sapientem rerum ad fi-
nem bonum destinationem. Duo enim
ad hanc prouidentiae rationem omnino
pertinent, præscientia, & præfinitio, pri-
mū finis, secundò mediorū. Finis enim
(ut ex naturæ luce omnibus notum &
communi sermonc tritum) prior est me-
diis, in intentione (si non tempore, saltē
ordine) posterior autem executione. Sin se-
cūs, non prouidentia, sed temeritas ap-
pellanda est. Deinde finis esse debet non
solum bonus, sed etiam διωκτός, qui ob-
tineri possit. Nam si malus, versutia est;
si ἀδειάτρος qui fieri nequeat, inscitia:
quorum utrumque quasi è diametro pro-
uidentiae aduersatur. Interdum tamen
καταγεννώς ad prauum etiam consilium
refertur. Sic à Philosopho εἰς τρεῖς τύ-
πους διγνόμονας τῷ Διολέαδῃ ἀντόρ: ex prouiden-
tia & animo perdendi cum, abusione qua-

A 2 dam

Cicero de
Inventione
lib. 2. & Au-
gust. Quæst.
Octag. q. 2.

Arist. mag.
moral. lib.
cap. 17.

dam vocis, eodem sensu usurpantur. Cæterum meliorem in partem, quum virtus sit, ad liberi consuevit. Qua ratione ~~et~~ rotæ prouidentia Felici : & synonymum Hebr. 11. 40. ~~προφέλεται~~ prospicere Deo ascribitur : & Orthod. fid. lib. 2. cap. 28. διάπεπτη προνοία prouidendi vim, Damascenus nominat.

Tertio metonymicè ad actionem refertur & effectum quendam prouidentiæ, hoc est, sapientia rerum existentium ad finem suum gubernationem indicat vulgo. Quo quidem modo ab effectione distinguitur ut in atrium distributione fieri solet. Sic enim artifices quidam, ait Nyssenus, ad hoc tantum, ut bene operentur, sunt eruditi, & nullius amplius habent curam ; ut tectores, scribae, figuli, alij solum prouident, ut agasones & pastores.

Sic loquitur Apostolus ei dñe tis ~~τίς~~ id iacit & ~~προνοεῖ~~ si quis vero suis non prouidet. Quum autem ad hanc gubernationem requirantur duo, utilium mediorum procuratio & noxiorū cautio, hinc sit ut syncdochice modò pro hac, modò pro illa parte à bonis auctoribus prouidentiæ vox pañsim usurpetur. Sic etiam in sacris literis, Deus sibi pecudem videbit, seu prouidebit, hoc est, procurabit. Similis locus est Exod.

Gregorius
Nyss. De
prouidentia
cap. 1.

1. Tim. 5. 8.

Gen. 22. 8.

Exod. 18.21. & alibi. Atque huc etiam quadrat illud Apostoli, *περιέχει τὰ καλά prouidere honesta.* Quarto denique & synecdoche amplissima rerum efficiendarum & curandarum consilium. & executionem illius simul complectitur. Quo sensu prouidentiam Dei hoc loco statuimus ex re ipsa & veterum, à quibus voces promanarunt, sententia, Sic Cicero, *Dico igitur prouidentia Deorum mundum & omnes mundi partes & initio constitutas esse & omni tempore administrari.* Lactantius, *Est igitur diuina prouidentia (ut senserunt iij homines quos nominavi) cuius vi ac potestate omnia que videmus & facta sunt & reguntur.* Nec enim creari mundus, sine diuina prouidentia, potuit: nec perdurare, nisi prouidentia gubernaretur. Interim tamen prouidentiae vox non est *χορηγία & distinctionis ergo, quam creationi opponitur, non ad decretum Dei aeternum, nec ad creationem extenditur, sed ad solam rerum gubernationem significandam comodè adhibetur vulgo.* Hinc sapiens Hebreus, *Parvum & magnum ipse fecit equaliterque prouidet omnibus.* Et Theodoretus, *Posuit summa que pertinent ad creationem, tum quae*

Rom. 12.1
2. Cor. 8.2

De natura
Deorum li

De ira De
cap. 10.

sep. 6.8.

Comment
ler. 51. &
Diviner.
decret. epit.
cap. Proui

6 FRANCISCI COMARI
faciunt ad prouidentiam. Quia non modo con-
didit uniuersa, sed etiam in iis gubernandis
perseuerat. Sic denique ut alios præteream,
lib. de Prou- ex Gregorio Nysseno Damascenus, ~~te~~
cap. 2. Orth. fid. li. 2. c. 28. *vita τοῦ ὦντος ἐν τῷ θεῷ εἰς τὴν ὄντα γινομένην*
θεού προνέλεια: prouidentia igitur est Dei in ea
que sunt cura.

CAPUT II.

ATQVE hactenus de prouidentia voce
& & su illius: iam vero ad rem ipsam
& Dei prouidentiam accedamus, deg natura
illius & cognitionis usi, pro tenuitate
nostra disseramus. De natura autem quaer-
ritur generatim an aliqua sit Dei prouiden-
tia: & nominatim quid eadem sit.
Quæ singula deinceps persequemur suo
ordine. Ac prior quideam pars tam aperta
est & naturæ luce perspicua, ut orationem
minime desideraret, nisi singularis profa-
norum hominum obstaret audacia & im-
becilliorum quos peruertere student, ha-
benda esset ratio. *Iisdem enim argumentis,*
ait Nyssenus, quibus diuinitas, demonstrari
poteat. Nam quum omnibus mortalibus
innatum & coru animis quasi insculptum
sit

De prouid.
cap. 2.

fit aliquem esse Deum, adeo ut ne ipsi quidem Epicurii id negauerint, quis providentiam illius inficietur? Etenim si Deus ^{De ita Dei} est, inquit Lactantius, utique prouidens est, ^{cap. 9.} ut Deus: nec aliter ei potest diuinitas attribui, nisi & preserua teneas & presentia scias & futura prouideaas. Eaque ratione & idolorum vanitatem arguit & diuinitatem tibi asserit Deus, *Indicare, ait, istorum signa in posterum, ut cognoscamus vos esse Deos.* Et ali, ^{Esa. 41. 1.} bi, *Ego sum Ichonai illud est nomen meum & gloriam meam alteri non dabo.* Priora ecce cneberunt & noua ego indico, quum nondum exoriantur, pronuntio vobis. Quare prouidentiam quisquis sustulerit, et si diuinitatem verbis assereret maximè, reipsa tamen diuinitatem negat. Ac sanè quum nullum mortalium dignum censemus appellatione patris, qui liberorum curam abiiciat; aut regis, qui subditos negligat: quid fieri possit indignius, quam putare iustissimum ac benignissimum rerum omnium dominum ac patrem, abiectione mundi gubernaculo, regnum & opus suum, ludibrio fortunæ, aut insolenti subditorum arbitrio, prostituere? Quare rectè ac grauiter, ut multa de Deo Nyssenus, ^{Deprouid.} *Quia cap. 8.*

sapiens est & bonus sapienter & optimè eorum
 que sunt prouidentiam gerit. Nam siquidem
 non prouidet, non est bonus: si vero non bene,
 minimè sapiens est. Verum, ut ab illa subli-
 mi Dei natura, ad opera illius & illustrissi-
 mami mundi fabricam, oculos circum-
 feramus, quis adeo rudis est, ut ex cæli
 magnitudine, firmitate, motu, innumerabili
 syderum copia, dispositione, splendo-
 re, & ad statas temporum vices moderan-
 das terræque fecunditatem utilitate, con-
 spicuam Dei prouidentiam non agnoscat?
 Quis tam hebes ut ex soli medio aëre li-
 brati stabilitate: & admirabili animalium,
 arborum, fructuum, structura, varietate,
 opportunitate, generis cuiusque conver-
 uatione ac propagatione incredibili, Dei
 sapientiam & potentiam non persentiat?
 Quis adeo cæcus est, ut ex perenni fonti-
 um scaturigine, perpetuo fluminū cur-
 su, oceani amplitudine, fertilitate, fluxu
 & refluxu certissimo, ex omnium deni-
 que mundi partium compage, vsu, ordi-
 ne & ornatu summo, quasi ex speculo, re-
 lucentem Dei prouidentiam, non perui-
 deat, admiretur, prædicet? Quia de te di-
 uinè, ut omnia, Apostolus ait Quoniam id,
quod

quod de Deo cognosci potest, manifestum est in
ipsis. Deus enim eis manifestum fecit. Ipsius
enim inuisibilia, iam inde à condito mundo,
ex rebus factis intellecta peruidentur, eterna
videlicet eius, cum potentia tum diuinitas, ad
hoc, ut sint ipsi inexcusabiles. Et præclarè
Iobus, Dei prouidentiam, adeo claram
esse docet, ut & bruta animantia, eandem
docere valeant. Ceterum, ait, interrogā quæsō ^{Iob 12.7.8.}
bestias & unaquaque docebit te: & volucrem
celi & indicabit tibi. Aut alloquere terram
& docebit te: etiam narrabunt tibi pisces ma-
ris. Quis non cognovit ex omnibus istis, quod
manus Iehova fecit istud; in cuius manu est
anima omnis viuentis & spiritus totius carnis
humanae? Et Paulus, Non passus est Deus se ^{A. 14.17.}
experiēre esse testimoniū dans nobis calitus plu-
nias ac tempora fructifera implens cibo & le-
xitia cordi nostra. Et alibi, Definiuit tempesti- ^{A. 17.15.}
uitates, quas præstituit: & posuit terminos ha-
bitationis eorum, ut quererent Deum, si forte
palpando, eum innenirent. Hinc celos enarra- ^{Psal. 19.1.}
re gloriam Dei ait Psaltes: & in prouiden-
tiae laudem erumpens, Iehova, inquit, Do- ^{Psl. 1.8.1.}
mine noster quam magnificū est nomen tuum
in tota terra, qui ponis decus tuum supra celos.
Nec mundus solum vniuersus, sed homi-

A s nis

Greg. Nyff.
lib. de ho-
mione cap. 5.

nis etiam constitutio & regimen (vnde μυρεγχότυπο & mundi maioris breuiarium dicitur) Dei prouidentiam ostendit. Nam admirabilis humani corporis structura, artificis sapientiam celebrat: & animi coniunctio & imperium, gubernationem illius evincit. Siquidem quum nec corpus sine ratione, ut nec res publica sine recto-
re, nec sine gubernatore nauigium, queat consistere: an vniuersa hæc mundi ma-
china, quæ ex innumera rerum contra-
riarum varietate confata est, tot seculis
tantaque firmitate & ordine, sine ordi-
nantis Dei prouidentia perduraret? Itaque
memorabilis sanè Gregorij magni sen-
tentia. Quis, inquit, omnipotens Dei mira-
bilia perscrutari sufficiat? quod cuncta ex
nibilo creavit, quod ipsa mundi fabrica mira
potentia & virtute disposita sit, & super aëra ce-
lum suspenditur, & super abyssum terra libra-
tur: quod ex rebus inuisibilibus ac visibilibus
omnis hac vniuersitas existit: quod hominem
fecerit, (ut ita dixerim) in breui colligens
mundum alterum, sed rationalem; quod hunc
ex anima & carne constituens, inuestigabili
virtus dispositione permiscuit spiritum &
lumen. Præterea quid imprudentius, imo
impu-

Moral. in
Ioh lib. 6.
cap. 6.

impudentius fieri potest, quām ut eum, qui prouidendi facultatem (quæ non nisi à prouidente natura manare potuit) non hominum solum animis, sed & brutis animantibus quodammodo imprestet, prouidentiæ laude spoliemus? Eoque meritio exclamat Psaltes, *Animaduertite o brui-*
psal.94.6.
sipimi & stulissimi, quando intelligentes eris? Plansator auris an non audiat? aut formator oculi non intueatur? An castrigator genitium, nō reprehendat: qui docet homines scienciam? Huc etiam accedit religionis quoddam quasi semen, omnium mortalium pectoribus insitum penitissimè: adeo ut nulla sit gens tam barbara, tam efferrata, quin Deum colendum esse sentiat & aliquam saltem religionis & diuini cultus habeat rationem, eoque prouidentiam Dei re ipsa agnoscat. Nam quid obsecro precibus opus est, si eas non audit, aut non exaudit Deus? quid gratiarum actione alienius si nulla ab eo beneficia? quid religione & timore Dei vanius, si neglecta vniuersi cura, pietatem & impietatem mortalium pari ratione & modo æstimat? At secus omnium temporum & locorum experientia comprobatum est. Etenim
aper-

apertissima copiosaq;ue diuinæ in sceleratos vindictæ & erga probos benignitatis exempla nunquam defuerunt. Cuius rei testes locupletissimi sunt historiæ non solum sacrae, sed etiam profanae, & quæ mille testimoniis instar conscientia. Illius enim naturam paulisper examinata, nihil verius comperies. Nam quid ea tandem aliud est, quam iudicij diuini quoddam quasi præjudicium & certissimum prouidentia in veramque partem argumentum? Scitum enim illud ac suo modo verum monostichon *Bergrois d'auoir n' ouueidnois* *Dieo;* *Omnibus mortalibus conscientia* (quasi) o. 2 24.15. *Deus.* Nam quum gentes, ait Apostolus, que legem non habent, natura que legis sunt facti, isti legem non habentes sibi ipsis sunt lex erit qui ostendat opus legis scriptum in cordibus suis una testimonium reddente ipsorum conscientia & cogitationibus se se mutuo accusantibus aut etiam excusantibus. Itaque ut omnia bonis interdum male: malis vero bene & ex sententia fluere videantur: illorum tamen felicitatē id minimè euerit: nec horum miseriam tollit. Hos enim maleficiorum conscientia Dei iram inten-tans perpetuo stimulat & excruciat: illos recti

recti & prouidentiae diuinæ conscientia in
 media etiam morte consolatur: quia pre-
 sentem vitam, riam, non patriam; militiam,
 non palmam deputant: ut scitè Gregorius Moral. ix
Iob lib. 8.
cap. 6.
 magnus. Nec obstat, quòd gubernationis
 diuinæ rationem in multis non capimus:
in se vel hoc ipsum maxima est prouiden-
tia, quòd rerum rationes nobis arcane sunt
& ineffabiles: ut doctè Chrysostomus Comment.
ad Ephes. 1.
sermone 20.
 monet & pluribus confirmat. Præterea
 quid de ostentis & prodigiis, quæ rerum
 eventu comprobata sunt, statuemus?
 quid de miraculis, quæ non casu aut for-
 tunæ, sed consulto supra naturæ vires,
 præstata sunt innumera; nonne poten-
 tissimam Dei manum & diuini nutrinis
 prouidentiam disertè testantur? Deni-
 que, ut alia præteream, quum crebro &
 ab omni pene memoria, rerum etiam
 multis post seculis futurarum, prædictio-
 nes verissimæ & clarissimæ extiterint,
 quæ nulla naturæ luce, nulla coniectu-
 ra concipi potuerunt: ecquis aliquam
 esse Dei prouidentiam dubitare audeat?
 Quare ex his omnibus, id quod insti-
 tuimus, generatim diuina confirmatur
 prouidentia: quæ copiosius ac distinctius
 ex sa-

CAPUT III.

IT A Q U E ut ordinis, à nobis propositi,
ratio postulat, quid prouidentia Dei sit,
porro explicemus. Ea autem est prouiden-
tia, qua Deus, ad gloriam suam, vniuersas
actiones suas externas carumque circum-
stantias, decreuit ab æterno: & tandem
exequitur. Quod autem prouidentiam
appellamus, non inanis est ταυτολογία; sed
generis analogici, quod καὶ ἀλλήλη non
incepte omitti solet, declaratio. Siquidem
alia est, creaturarum ratione preditarum,
Angelorum & hominum: alia Dei prouiden-
tia. Illa cum ratiocinatione & consul-
tatione, hæc sine ea: illa imperfecta; hæc
perfectissima. Quod ex descriptione con-
stat, quæ porro nobis retexenda est ac di-
stincta partium explicatione illustranda.
Etenim quum prouidentia, generatim
sumpta, consilium & executionem illius
complectatur: ita & prouidentiae diuinæ
partes sunt duæ, consilium seu decretum
Dei & illius executio. Hinc rectè Scho-
lastici,

Arist. Ethic.
lib. 6. c. 6. § 8
Thomas
Part. I. q. 22.
art. 1.

Resolutio
Theolog.
Super scu-
tentias
Tract. 1. par.
3. por. 1. q. 1.
& Thomas
Part. 1. q. 22.
art. 1.

lastici, sciendum est, quod circa prouidentiam
 duo sunt consideranda. Vnum est ipsa praeordi-
 natio: & aliud est ipsius preordinationis exe-
 cutio: Primum est aeternum, & secundum tem-
 porale. Consilium seu decretum Dei est
 prior prouidentiae diuinæ pars, qua ab
 aeterno res omnes praesciuit & ex iis, pro
 suo arbitrio, certas cum omnibus suis
 circumstantiis, quam optimè praefiniuit.
 Ceterum ut consilium omne ad intel-
 lectum pertinet & voluntatem: sic etiam
 consilium seu decretum Dei, analogi-
 cè complectitur, praescientiam Dei in-
 definitam, & praefinitionem illius, quæ,
αγριστικήν βέλη τὰ διάβολος: definitum seu desti-
 natum Dei consilium, dicitur. Etsi enim in
 Deo, propter summam essentiae simplici-
 tatem, hæc duo, ut similia, se ipsa sint vnum;
 nec tempore differant, quia aeterna: ra-
 tione tamen ordinis & conceptus nostri,
 cui se clementer Deus accommodauit,
 distinguuntur. Praescientia autem Dei inde-
 finita est rerum vniuersarum & singula-
 rum, quæ fieri possunt, perfectissima in
 Deo scientia. Nam præscientiae obiectum
 sunt *τὰ διευπατά*: quæcunque fieri possunt:
 quorum ratione distinguitur. Est enim

75

τὸς διωρτῶν αὐτῶν, οὐ τὸς μελόντων eorum
quæ simpliciter fieri possunt (sive ea futu-
ra sint, sive minus) aut futurorum. Vnde

Thomas
Aq. Pat. 1.
q. 14. ar. 9.
&c.
Greg. de Va-
lent. com-
mét. Theol.
Disp. 1. q. 14.
pun. 5.

illa *præscientia indefinita & simplicis intelli-
gētiae*; hæc vero *definita* nominatur. Etenim
omnia futura, fieri possunt; sed infinita
possunt fieri, quæ nunquam futura sunt:
vtraq; tamen à Deo præsciuntur ab æter-
no. Nam si plura, quam fiunt efficere ne-
quit Deus; non est omnipotens: si, quid
valeat aut fieri possit, ignoret; non est om-
niscius: quibus nihil magis absurdum,
nihil in diuinam maiestatem indignius,
dici aut fingi potest. Nam & ratio dicit
& sacræ literæ testantur, Deum esse infi-
nitum: eoque scientia & potentia infinita
prædictum. Omnipotens tamen non hoc
solum nomine, quod omnia possit, quæ
velit; sed & reliqua, quæ velle potest &
naturæ ipsius tanquam summo bono, mi-
nimè repugnant. Quæ summa deum
potentia est. Ideo enim verè omnipotens
est, quia impotens esse non potest. Sic
noluit Christum, Angelorum subsidio,
morti eripere: attamen potuit. *An putas,*
inquit Seruator, me non posse rogare Patrem,
& sistet mihi plures quam duodecim legiones

Angelo-

Matth. 26.53

*Angelorum? Et ut potuit Deus, ita posse
se, ab æternopreſcivit; quia summe fa-
piens, ſibi ignotus eſſe non poteſt.*

CAPITULUM IV.

PRAEFINITIO vero eſt actio voluntatis Dei qua ad ſuam gloriā extrebus præſatis creationem & gubernationem huius mundi præfiniuit. Actionem voluntatis appello: quia quemadmodum præſcientia ad intellectum, ita & præfini-
tio ad volūtatem pertinet. Quare & conſilio ab Ecclesia Hierosolymitana ascribi-
tur, his verbis, *Quaecunque manus tua* Ac.4.28.
conſilium præfinierat facienda: & ad volun-
*tatem ab Apostolo refertur, *Præfiniti,* Ephes.1.11.
qui, secundum propositum eius, qui omnia ef-
ficiit secundum conſilium voluntatis ſue. Non enim omnia, quæ præſciuit, quum infinita ſint; ſed quæ voluit; eoque certa quædam præfiniuit Deus: *quia omnia quæ vo-* Pſal.115.3.
luit fecit. Vnde etiam præfinitio, quæ vo-
lentatis actio, metonymicè, voluntas Dei,
paffim appellatur. *Quum vero ad præfi-*
nitionem, ut ante ostendimus, duō requi-
*rantur, primaūm finis, deinde mediae ſeu;**

B

proposi-

propositum finis & accommodata me-
diorum, ex rebus praescitis, ad eum finem
destinatio; utrumque descriptione propo-
posita explicatur. Ac finis quidem prae-
finitionis Dei est ipsius gloria: quæ ut summo
bono & bonorum omnium fonte, iure
motitoque conuenit: et si Deo ad beatitu-
dinem nihil conferat. Alioqui non esset

Aa. 17.25.
Deut. 10.13.

14.

Aug. De ci-
uit. Dei lib.
10.cap.5.

Prou. 16.4.

Rom. 11.36.

1.Tim. 1.17.

summum bonum, sibi ad omnia sufficiens,
nullo indigens, quo omnia indigentur sint &
ut bene sint. Hunc autem esse finem per-
spicuum est. Sic enim ait Sapiens, *Omnia*
Deo fecit propter semetipsum, etiam impium
ad diem malum. Quoniam ex eo (inquit Apo-
stolus) per eum, & in eum sunt omnia: Et ali-
bi exclamat, Regi autem aeterno, immortali,
inuisibili, soli sapienti Deo, honor sit & glo-
ria, in secula seculorum. Amen. Media vero
sunt creatio & gubernatio huius mundi
quæ ad gloriam suam, quam optimè præ-
finiuit ab aeterno: quia ante creationem;
nihil nisi aeternum. Portò quum ex rebus
praescitis creationem & gubernationem
*huius mundi pro voluntate sua præfinie-
rit Deus: consequitur hanc præfinitionem*
*non solum optimam, hoc est, sapientissi-
mam esse & justissimam: verum etiam*

fol. 14

d

liberri-

liberrimam & immutabilem. Hæc enim voluntatis Dei optimi, maximi, propria. Quum autem alia sit libertas à necessitate naturali, alia à necessitate accidente seu coactione: hoc quidem libertatis modo, seipsum vult Deus: utroque verò, reliqua à se. Etenim seipsum, hoc est, suam sapientiam, potentiam, bonitatem, gloriam, non potest non velle, liberrima ab omni coactione necessitate naturæ: *quia seipsum* 1. Tim. 1. 13. *abnegare non potest.* Reliqua verò, creationem nimirum & gubernationem huius mundi, poterat nō velle, aut aliter: voluit autem Deus, nulla naturæ necessitate, vel coactione absoluta, aut mixta *in ea cæxori-* *ti* *et* *de* *mu* *volens nolente animo,* (*ut ho-* Arist. Ethic ad Nicom. lib. 3. cap. 1.) *sed voluntate omnino* liberrima. *Quia nullius est indigus, nulli deuinctus, solus aut* *άπεινος* & omnipotens: qui nec cogi potest nec impediri. *Eoque* Ephes. 5. 11. *omnia operatur secundum consilium volunta-* *tis sue: miseretur quorum vult;* *quos vult in-* Rom. 9. 18. *durat: elegit nos secundum bene placitum vo-* Ephes. 1. 4. *luntatis sue: dona sua distribuit, prout vult* 1. Cor. 12. *(nam quis prior dedit Domino, ut retribuatur ei?)* denique de suo facit quod vult. Itaque Matt. 25. nullæ hoc loco fatales Stoicorum affin-

gendiæ sunt tabulæ, quæ Deo creationis aut gubernationis destinandæ legem modumque imponant. Quia de re grauiter

^{ib. De fato} ^{ip. 4.} Nyssenus, Neque (inquit) voluntatem eius seruire necessitati fas est dicere. Etenim necessitatis est conditor. Nam necessitatem sanc*imposuit astris, ut semper secundum idem moueantur: & mare circum terminavit: & universalibus & generalibus necessarium terminum imposuit.* Quem si Fatum vocare volunt: eò quod ubique & semper secundum necessitatem sit, ut omnia per successionem sint in generatione & corruptantur, nihil curamus. De nominibus enim non velitamur aduersus eos. Ipse vero supra omnem necessitatem, non modo consistit: sed & dominus & factor eius est. Omnipotens enim existens & suapte natura ipsa potest, nihil neque nature necessitate, neque legis dispositione facit. Omnia vero ei sunt contingentia, etiam necessaria. Et ut hoc monstretur, cursum Solis & Lune, qui necessitate feruntur & semper uno modo habent, quandoq; stare fecit: ut ostendat nihil à se secundum necessitatem fieri; sed omnia per potestatem contingenter. Quamobrem præfinitio Dei liberima est: quemadmodum & constantissima atque immutabilis.

Propt-

Propterea & μεταδέτον τὸ βελῆς immutabilitas consilij Deo ascribitur in Sacris literis. Nec sanè immeritò. Primum quidem quia Deus simplex est & æterius: nihil autem simplex mutabile & quidquid propriè æternum, idem immutabile. *Quod enim mutatur, ait Augustinus, non manet: quod non manet, non est æternum.* Idq[ue] inter immortale & æternum interest, quod omne æternum immortale est, non omne immortale satis subtiliter æternum dicitur. Quia eis semper aliquid viuat: tamen si mutabilitatem patitur, non propriè æternum appellatur: quia non semper eiusmodi est: quamvis immortale, quia semper viua recte dici possit. Deinde etiam præfinitio immutabilis est quia nec falli sapientissimus, nec mentiri verissimus, nec superari aut ab ullius creaturæ arbitrio pendere potest omnipotens & (ut cum Nysseno loquar) avāstis causa superioris expers Deus. Atque hoc cum primis faciunt disertissima hæc Sacrarum literarum testimonia, Non est Deus quasi homo, ut mensitur: nec ut filius hominis ut mutetur. Dixit ergo & non faciet locutus est & non implerit: Ego Ichōna non mutor. Multæ cogitationes

Heb. 6. 17.

 August. de
Trinit. li. 7.
cap. 6.
Quæst.
œcluag.
q. 19.

 Lib. de fato
cap. 4.

Num. 23. 19.

 Mal. 3. 6.
Prou. 19. 21.

insunt animo cuiusque, sed consilium Iehouæ

ipsius stabit. Iehouæ exercitum incunat consilium, ecquis irritum faciet? & manum eius

*extensem, quis auertat? Ego sum Deus & non
est ultra Deus, nec est similis mei, annuntians
ab exordio nouissimum & ab initio quæ non-
dum factas sunt, dicens, Consilium meum stabit*

*& omnis voluntas mea fiet. Consilium Iehouæ
in seculum consistit: cogitationes cordis eius,*

*in aetas singulas. Omne manus bonū & omne
donum perfectum superne est, descendens à
patre luminum: apud quem, non est transmu-
tatio nec cōversionis obumbratio. Vnde etiam*

*solus sapiens: solus bonus: solus potens & im-
mortalis appellatur. Nec quidquam huic*

*aduersatur sententia quod poenitentia
Deo attribuitur, cum alibi tum Gen. 6.6.*

Pœnituit Iehouam, quod fecisset hominem: &

I. Sam. 15.11. Pœnitet me constituisse Saulum

in regem. Ea enim voce non mutabilis in

*Deo effectus (quum nullum accidens sit
in eo, utpote simplicissimo & infinito)*

sed destinata effectus mutatio arbitrio no-

mæcias metaphora adumbratur. Quod

vel ex interpretatione Samuelis, altero in

*loci, constat. Triumphantor, inquit, Israël,
non menescitur, neque pœnitebit cum: quia non*

cit

Esa. 14.27.

Esa. 46.9.10.

Psal. 33.11.

Iac. 1.17.

Rom. 16.27.

Luc. 18.19.

I. Ti. 6.15.16

est homo; ut pœnitentia cum Quomodo enim
 (ait Theodoretus) pœnitentia cadat in eum;
 qui sua præscientia regit universa? Quare pœ-
 nitentia Dei nihil aliud est, quam mutatio di-
 spensationis eius. Pœnitet me, inquit, quod
 constituerim Saulam regem; pro eo, quod est,
 statu illum deponere & alterum creare. Sic in
 hoc loco, Pœnitet me fecisse hominem: hoc est,
 decreui perdere hominum genus. Quapropter
 scicè ac roqunde Gregorius magnus, Quia
 ipse immutabilis, id quod vulneris mutat; pœ-
 nitere dicitur; quantum remittet, consilium
 non mutat. Et Augustinus, Pœnitentia muta-
 tio rerum significatur. Ecclibi: Cogitatio vero
 eius & recognitio mutandarum rerum est im-
 mutabilis ratio. Neque enim ut hominem ista
 Deus, cuiusquam facti sui, pœnitet; cuius est
 de omnibus rebus causa fixa sententia, quam
 certa præscientia. Porro nec veteris testa-
 menti abrogatio nec exterarum rerum
 mutatio præfinitionis constantiam tollit.
 Nam hec omnia (ut idem ait) mutantur, nec
 mutatur diuina prouidentia ratio: qua sit, ut
 ita mutentur. Præterea quod minas non
 semper exequitur Deus ut Abimelechi,
 Ezechiae & Niniuitarum historia com-
 probat, nullam consilij mutationem ar-

Quest. in
Gen. cap. 7.

Moral. in
Iob lib. 10.
cap. 24.

In Psal. 109.

De cito. De
libris. cap. 25.

Aug. Epist.
5. ad Mar-
cellum.

guit: sed sapientem Dei clementiam demonstret. Siquidem tacita exceptione resipiscientiae, minarum terrore, strata consilio via ad destinatum officium & salutem peccatores, non gratiōsē solum inuitat: sed & Spiritus efficacia pertrahit ac perducit. Qua de re praeclarum in Ezechiele testimonium: *vino ego dictum Domini, non elector morte improrbis sed ut conuertatur & vivat.*

Cap. 33. 11.

In Iob 3. 14. Ac recte Theodoreus, Quoniam conservare Deus gaudet, minatur ira sua, ne in nos ira sua inuectetur. Et alibi, Ineffabilis Dei

In Ezech. 7.

clementia penas minatur, non in penas infertur. Ac de Ezechie exemplo nominatim & grauiter, Augustinum secutus, Gregorius magnus ait, *Nullaqua in hoc mundo hominibus sunt, absque omnipotens Dei occulto consilio veniant. Nam curia Dei secundura praevisione, ante secunda decreuit, qualiter persicula disponantur. Statutum quippe iam homini est, vel quantum hunc mundi prosperitas sequatur, vel quantum adversitas feriat: ne electio eius aut immoderata prosperitas eleuet, aut vimia adversitas grauet. Statutum quoque est, quantum in ipsa vita mortali temporaliter vivat. Nam et si annos quindecim, Ezechie regi, ad vitam addidit omnipotens Deus: quum eum mori-*

Aug. de Gen. ad lit. lib. 6.

cap. 18.

Moral. in

Iob lib. 12.

cap. 1.

mori permisit; tunc cum præstinxit esse mori-
rum. Quia in re quæstio oritur, quomodo ei per
Prophetam dicitur, *Dispone domui tue, quia
morieris tu & non viues.* Cui quum mortis
sententia dicta est, protinus ad eius lachrymas
est vita addita. Sed per Prophetam Dominus
dixit, quo tempore mori ipse merebatur: per
largicatem vero misericordie isto cum tempo-
re ad mortem distulit, quad ante secula ipse
præscivit. Nec propheta igitur fallax; quis
tempus mortis innotuit, quo vir ille mori me-
rebatur: nec dominica Status a conuulsu sunt,
qui aucti ex largitate Dei anni vite crescent,
hoc quoque ante secula praesoxum fuit: atque
spatium vite quod inopinata foris est additum,
sine augmento in præscientia fuit in eis statu-
tum. Hinc etiam Deus Abimelecho mor- Gen. 20.3.7.
tem initio minatus, expressa postmodum
conditione, minarum sententiam illustra-
vit. Quia de re tota insigmis & di-
ctio proponita
figuratus Jeremias locus, Quam elo- cap. 18.7.8.
quar, inquit Deus, contra gentem & contra
regnum, nec conuulsurum & demolitum &
perdisatum momento, conuersa gente illa à
suo loco, contra quam locatus fuero, pœnitabit
me quoque eius mali, quod cogitaueram facere
eis. Atque eadem est præmissionum ratio.

E*ccles. 18.9.10.* *E* contrario, ait, quum loquar de gente &
 regno me edificaturum & plantaturum mo-
 mento, si fecerit quod malum in oculis meis,
 non auscultando voci mea, vicissim paenitebit
 me illius boni, quo dixeram me benefacturu ei.
 Huiusmodi promissio est de sacerdotio
1. Sam. 2.30. *H*eli & de regno Sauli. Talis etiam quo-
1. Sam. 13.13. *d*ammodo promissio extitit, de introduc-
Exod. 3.17. *c*endis in Chananæam Israëlitis: quæ, ra-
 tione quidem populi seu generis Israëli-
 ci, fuit absoluta ac tandem re comproba-
Num. 15.2. *t*a: verum, si singulos species, tacitam ha-
 & *14.30.* *b*uit conditionem, nimirum, si Deo so-
 morigeros præberent. Quamobrem hæc
 frustra decreti diuini certitudini & verita-
 ti opponuntur.

CARVTR V. *A*tq[ue] hactenus de præfinitionis at-
 tributis ac præsertim libertate &
 constantia illius immutabili: nichilquum
 est, ut distinctionem illius attexamus. Si qui-
 dem obiecti ratione distinguitur. Et enim
 quæcunque cœpiunt bona, ea præfiniuit
 Deus efficere: quæ peccata, ad bonum
 permittere: utraq[ue] iuste & ad destinatos
 fines

fines dirigere. Quamobrem distinctè illud decretum efficax: hoc vero permittens, dici solet. Eoq; præfinitio Dei bonorum omnium causa efficiens prima ac summa: omnium vero rerum in vniuersum moderatrix. Quo quidem sensu nonnulli patebunt & efficax decretum nominant: quatenus nimis permissioni otiosæ & à gubernatione vacuae (quam quidam male statuunt) opponitur. Nam decretum efficax dicitur vel per se & a se simpliciter, ratione regiminis & effectiōnis: vel per accidens & ~~per~~ aliquatenus, ratione regiminis solum. Illud est, quo res obiectæ & fiunt & diriguntur diuinitus; ac speciatim ad bona restringitur: hoc vero est, quo res obiectæ omnino, hoc est, antequam fiunt, quum fiunt & factæ sunt, ad fines usque destinatos tantummodo diriguntur: & peccatis congruit. Quamobrem ex hac verissima distinctione, nostrorum in hoc arguento sententias (quæ ex Sacris literis haustæ, minus attentis, inter se dissentire videntur) optimè conuenire perspicuum est. Qua de re tota quid ex diuina auctoritate & orthodoxo piatum consensu statuendum sit, plenius ac planius

Bézat colloq.
Mompig.
parte altera

Pag. 179.

ap. 11. & 12. planius suo loco exponemus. Ceterum
 Dei præfinitionem ad omnia tam mala,
 quam bona, quamvis diuersa ratione re-
 ferri, Sacrae literæ & res ipsa testantur.
 Quoniam non minus verum, quam tri-
 rum illud dictum, *Quicquid Deus agit in*
tempore, id præfinivit ab aeterno. Quia nihil,
 sine consilio, agere potest, sapientissimus:
 nihil contra consilium suum, omnipotens
 & immutabilis Deus. Itaque quum non
 solum bona efficiat, sed mala etiam per-
 mittat ac dirigat; utraque hoc modo,
 aeterna voluntate sua, præfinuisse certis-
 simū est. Ac recte Augustinus ait, *Prope-*
te namq[ue] opera exquisita in omnes vultus ates
Enchirid. ad Laur. c. 100.
eius, ut miro & ineffabili modo, nam si ac pre-
ter eius vultus atem quod eiurus contra eius
fie voluntatem quia non fieret, si non sineret;
neccuique nolens sinist, sed volens. Nec sineret
bonus fieri male, nisi omnipotens, etiam de
malo, facere posset bene. Atque hoc testatur
 ap. 4. 27. Ecclesia Apostolica quum ait, *Cœacti sumi*
enim uerè, aduersus sanctum tuum filium
Iesum, quem uaxisti, Herodes & Pontius Pi-
laeus cum gentibus & populis Israël, ut face-
xerent quicunque manus tua & consilium tuum
correspondere. Quicquid præfinitas facienda. Ec-
 cœacti / Apo-

Apostolus: τότε τὸν καίρον βλήντος
προγνωστικός τῷ διὶς hunc definito consilio &
præscientia Dei deditum; quum accepissetis,
manibus sceleratis cruci affixum, interemistis.
Et Christus, Filius hominis vadit, prout desi-
nitum est, sed viæ homini, per quem traditur.
Atque ex hisce patere satis existimo, qua-
ratione, sine ulla in Dei maiestatem iniu-
ria, à magno viro dictum sit, quod, προ-
γνωστικός ad ea quoque transferatur, quæ sicut
optima sunt, quod ad Dei decretum attinet;
ita hominum ipsorum respectu, summa maxi-
maḡ sunt scelerata: ut Act. 2. 23. dicitur Chri-
stus προγνωστικός τῷ διὶς proditus & impiorum
manibus cruci fixus. Quare frustra, ex hac
sententia, calumniandi occasionem arri-
piunt. Sed plura suo loco.

Luc. 22.22.

Beza præ-
lect. in Ro. 9

CAPUT VI.

PO R R O à natura præfinitionis Dei ad
effectum illius propriū & necessarium
accedamus: Id autem est præscientia defi-
nita, quæ est rerum omnium à Deo præfi-
nitatum in Deo scientia. Quandoquidem
nota sunt Deo ab eterno omnia opera sua: ^{Act. 15.18.}
Ipse finis mundi intuetur, & omnia que sub ^{Job 28.24.}
calo

Hebr. 4.13. *Caelo sunt. Nec est illa creatura inuisibilis in conspectu eius: Omnia autem nuda & aperta*
 Psal. 139.12. *sunt oculis eius. Adeo ut tenebrae perinde sint.*
 1. Ioh. 1.20. *ei atque lux. Nouit omnia: Corda & renes*
 Iete 17.10. *perscrutatur. Intelligit cogitationes è Longin-*
 Dan. 4.21. *quo. Sapientiam dat sapientibus & scientiam*
 3. Tim. 1.17. *scientibus intelligentia. Eoqué merito solus*
 De consol. *sapiens appellatur. Quod eleganter ex-*
 Philos. lib. 5. *pressit Boëthius,*
 metro 2.

*Hunc ex alto cuncta tueri
 Nulla terre mole resistunt:
 Non nox atris nubibus obstat:
 Vno mentis cernit in ictu
 Quæ sunt, quæ fuerint, veniantq.
 Quem, quia respicit omnia solus,
 Verum possis dicere Solem.*

Thomas Aquinas
 Par. 1. q. 14. *Hanc autem definitam Dei præscientiam, Scientiam visionis & intuituam Det*
 art. 9. &c. *notitiam nominant: quod res omnes præfinitas, tanquam præsentes, intucatur ac cognoscat penitissimè. Etenim non singula, ut Augustinus ait, cognoscendo aspicit, sed*
 August. de Trinitate lib. 35. cap. 7. *una eterna & immutabili atque ineffabili visione complectitur cuncta que nouit. Itaque si res ipsas, Præscientia, sin æternam Dei naturam consideres, Scientia potius dicenda est, quam, Præscientia. Quia quod propriè*

propriè æternum est, successione & inter-
vallo temporis caret. Vnde æternitas vul-
go definitur ex Boëthio; *Interminabilis vi-*
ta tota simul & perfecta possessio. Deus autem
inhabitat æternitatem: ac propriè æternus
& infinitus dicitur: eoque omnia habet
sibi præsentia constantissimè. Hinc *mille*
anni, ante oculos eius, sunt tanquam dies he-
sterna, qua præteriit: ut ait Psaltes. Quem
imitatus Apostolus asserit, *vnum diem,*
apud Deum perinde esse ut mille annos: &
mille annos, ut diem vnum. Quare scitè, ut
solet, Augustinus, *Non quod ullo modo scienc-*
tia Dei varietur, ut aliud in eo fiant, que non-
dum sunt, aliud que iam sunt, aliud que fae-
runt. Non enim, more nostro, vel quod futu-
rum est, prospicit: vel, quod præteritum est, re-
spicit: sed alio modo quodam, à nostraram cogi-
tationum consuetudine longè latèq; diuerso. Ille
quippe non ex hoc, in illud cogitatione mutata,
sed omnino incommutabiliter videt. Ita ut illa
quidem que temporaliter fiant & futura, non-
dum sint; & præsentia, iam sint; & præteri-
ta, iam non sint: ipse verò hec omnia stabili ac
sempiterna præsentia comprehendit. Ac præ-
clarè Gregorius magnus, *Quomodo est præ-*
scens, dum nulla, nisi que futura sunt, præscian-

De consol.
Philos. lib. 5.
prosa vlt.
Esa. 57. 15.

Psal. 90. 4.

2. Petr. 3. 8.

De ciui. Del
lib. II. c. 21.

Moral. in
Iob. lib. 20.
cap. 24.

sur?

sur? Et scimus, quia Deo futurum nihil est
ante cuius oculos præterita nulla sunt, presens
tia non transeunt, futura non veniunt: quippe
omne quod nobis fuit & erit, in eius prospectu
præsto est: & omne quod præsens est, scire po-
test potius, quam præscire. Hanc autem præ-
scientiam Dei definitam, præfinitionis
effectum necessarium ac proprium appella-
lamus, quod certò & ex ea solum oriatur.

Ut enim præscientia Dei indefinita (qua
Deus omnia, quæ contingere simpliciter
possunt, tanquam dūvata nouit) præfini-
tionem Dei ordine antecedit, tanquam
subiectum & materia, vnde certa quæ-
dam definiri possunt futura; sic etiam
præfinitio, ex præscitis possibilibus futura
quædam determinans, præscientiam de-
finitam (quæ futurorum est) ordine &
causa tanquam efficax obiectum, & pri-
mum determinationis futurorum princi-
pium, antecedit. Nam definita Dei præ-
scientia non à rebus futuris promanat, sed
à determinante futura decreto Dei. Siqui-
dem temporale æterni causa esse non po-
test: alioquin & accidens aliquod esset in
Deo & indigna eius maiestate imperfec-
tio. Quod naturæ illius simplicissimæ,
immuta-

immutabili, perfectissimæ & infinitæ omnino repugnat, & ab orthodoxo consensu abhorret. Itaq. nō res futuræ, sed æternum de futuris decretum, præscientiæ definitæ causa est. In quam sententiâ eleganter ac docte Augustinus, huiusmodi ergo creaturas suas & spiritales & corporales, non quia sunt, idea sunt; sed ideo sunt, quia mouit. Non enim nescivit que fuerat creaturus. Quia ergo sciuit, creavit: non quia creavit, sciuit. Nec aliter ea scivit creata, quam creanda. Non enim eius sapientie aliquid accedit ex eis, sed illis existentibus, sicut oportebat. Et quando oportebat, illa morit, ut erat. Et Augustini imitator Gregorius magnus, Quia ea, que nobis futura sunt videntur (que tamen ipsi semper praestosunt) præcivit dicitur: quamvis nequaquam futurum prævideat, quod praesens videntur. Nam & quacunque sunt, non ab æternitate eius ideo videntur quia sunt; sed ideo sunt, quia videntur. Quam sententiam pluribus argumentis probant ac tueruntur etiam Scholasticæ. Quare præscientiæ definitio & ut loquuntur, limitatio non prouenit à conditione rerum quæ videntur, sed à voluntate & decreto Dei tanquam determinacionis futurorum principio. Verum hinc

De trinitate
lib. 15. c. 13.

Moral. in
Iob. lib. 20.
cap. 24.

Lombardus
lib. 1. dist. 28.
Thomas
Aq. pat. 1.
q. 14.
art. 8. & alij.

nova exoritur quæstio; An igitur contra Dei præscientia sit rerū causa necne? Quæ comoda vocum præscientiæ & causæ distinctione tollitur. Itaq; operæ pretium existimo, ut cain, è suis fontibus huic deriuem: quores tota fiat explicatior & aperta. Nam præscientia aut propriè ad intellectum restringitur, & solam rerum notitiam indefinitam aut definitam notat: aut impropriè synecdochicè coniunctam cum voluntate seu prouidentiam, & interdum *κατ' ἔξοχον* electionem, significat. Illam διεπικλω contemplatiām, quod in sola rerum contemplatione sita sit: hanç verò *κατ' ἔγχριν* actiām, quod in actione occupetur, appellant vulgo. Eoque distinctè Lombardus, His enim duobus modis accipitur cognitio vel scientia Dei, scilicet pro notitia sola, vel pro notitia simul & beneplacito. Deinde vox causæ, non eodem semper modo sumitur. Nam aut generatim pro argumento quovis & ratione consequentiæ accipitur, unde *causa consequentia* dicitur: aut speciatim pro argumento essentiali, cuius vi res est, nempe efficiente, materia, forma, fine: & causam essendi & consequentiæ nominant. Hinc *κατ' ἔξοχον* pro effidente

Rom. 8. 29.
& 11. 24.

Sent. lib. 1.
dicit. 18. cap.
Hanc igitur.

Thomas
Aq. Pat. f. q.
14. 21. 8. sec.

tiente plerumque accipitur. Denique im-
propriè & metaphorice pro antecedente
aut adiuncto necessario, quod sit instar
causæ, usurpatur. Quam causam sine qua
non (etsi à veteribus, materiæ propriè sic
dictæ; id nominis interdum tribuatur)
nuncupant. Quo etiā pertinet obiectum:
quia similitudinem habet materiæ: unde
materiæ titula quam appellatur. Cæterum
hæc ita esse comparata nec tricas sophista-
rum, sed tritas disertiorum sententias, res
ipsa loquitur & doctiorum consuetudo.
Sic enim Cicero, quem de usu vocum
differentem nemo facile reiectet, Causa-
rum igitur (inquit) genera sunt duo, unum
quod vi sua, id quod sub ea subiectum est, cer-
te efficit: ut igitur accedit: alteram quod na-
turam efficiendi non habet, sed sine quo effici
non possit: ut, si quis res causam statua velit
dicere, quod sine eo non possit effici. Huius ge-
neris causatum sine quo non efficitur, alia
sunt quieta, nibil agentia, stolida quodammo-
do: ut locus, tempus, materie, ferramenta, &
cetera generis eiusdem. Alia autem præcur-
sionem quandam adhibent ad efficiendum &
quædam adferunt per se adiuuantia, etsi non
necessaria: ut amori congressio causam attule-

Topic. ad
Trebantium

C 2 rit,

Sec. 18. 9. 10 *E contrario; ait, quum loquar de gente &
 regno me edificaturum & plantaturum mo-
 mento, si feceris quod malum in oculis meis,
 non auscultando vocis meae, viciissim pœnitabit
 me illius boni, quo dixeram me benefacturu ei.*
 Huiusmodi promissio est de sacerdotio
 1. Sam. 2. 30. *Heli: & de regno Sauli.* Talis etiam quo-
 1. Sam. 13. 13. *dammodo promissio extitit, de introduc-*
 Exodus. 3. 17. *cendis in Chananæam Israëlitis: quæ, ra-*
*tione quidem populi seu generis Israëli-
 ci, fuit absoluta ac tandem re comproba-
 ta: verum, si singulos species, tacitam ha-
 buit conditionem, nimirum, si Deo so-
 morigeros præberent. Quamobrem hæc
 frustra decreti diuini certitudini & verita-
 ti opponuntur.*

CAPUT V
 Atque hæc tenus de præfinitionis at-
 tributis ac præsentim libertate &
 constantia illius immutabili reliquum
 est, ut distinctionem illius attexamus. Si qui-
 dem obiecti ratione distinguitur. Etenim
 quæcunque cœpiunt bona, ea præfiniunt
 Deus efficere: quæ peccata, ad bonum
 permittere: utraque iuste & ad destinatos
 fines

fines dirigere. Quamobrem distinctè illud decretum efficax: hoc vero permittens, dici solet. Eoq; præfinitio Dei bonorum omnium causa efficiens prima ac summa omnium vero rerum in vniuersum moderatrix. Quo quidem sensu nonnulli *poz*
tens & efficax decretum nominant: quatenus nimis permissioni otiosæ & à gubernatione vacuæ (quam quidam male statuunt) opponitur. Nam decretum efficax dicitur vel per se & *āmāwē* simpliciter, ratione regiminis & effectiōnis: vel per accidens & *kgdrti* aliquatenus, ratione regiminis solum. Illud est, quo res obiectæ & fiunt & diriguntur diuinitus; ac speciatim ad bona restituuntur: hoc vero est, quo res obiectæ omnino, hoc est, antequam fiunt, quum fiunt & factæ sunt, ad fines usque destinatos tantummodo diriguntur: & peccatis congruit. Quamobrem ex hac vetissima distinctione, nostrorum in hoc argumento sententias (quæ ex Sacris literis haustæ, minus attentis, inter se dissentire videntur) optimè conuenire perspicuum est. Qua de re tota quid ex diuina auctoritate & orthodoxo piorum consensu statuendum sit, plenius ac planius

Bезатолеи
Mompelg.
parte altera
pag. 1790

ap. 11. & 12. planius suo loco exponemus. Ceterum
Dei præfinitionem ad omnia tam mala,
quam bona, quamvis diuersa ratione re-
ferri, Sacrae literæ & res ipsa restantur.
Quoniam non minus verum, quam tri-
rum illud dictum, *Quicquid Deus agit in
tempore, id præfinitum ab aeterno.* Quia nihil,
sine consilio, agere potest sapientissimus:
nihil contra consilium suum, omnipotens
& immutabilis Deus. Itaque quum non
solum bona efficiat, sed mala etiam per-
mittat ac diriga; utraque hoc modo,
aeterna voluntate sua, præfinitum certi-
simū est. Ac factò Augustinus ait, *Propte-
re namq[ue] opera exquisita in omnes vultus atque
cives, ut miro & ineffabili modo, non sicut pre-
ter eius voluntatem: quod enim contra eius
sit voluntatem, quia non fieret, si non sineret;
accrueique nolens sunt, sed volens. Nec sineret
bonus fieri male, nisi omnipotens, etiam de
malo, facere posset bene. Atque hoc testatur
Eccl[esi]ia Apostolica quum ait, *Coacti sunt
enim verè, adversus sanctum tuum filium
Iesum, quem uixisti, Herodes & Pontius Pi-
latus cum gentibus & populis Israhel, ut face-
rent quacunque manus tua & consilium tuum
in regnante. Quicquid præfinitum facienda.**

*Enchirid. ad
Laur. c. 100.*

aa. 4. 27. Eccl[esi]ia Apostolica quum ait, *Coacti sunt
enim verè, adversus sanctum tuum filium
Iesum, quem uixisti, Herodes & Pontius Pi-
latus cum gentibus & populis Israhel, ut face-
rent quacunque manus tua & consilium tuum
in regnante. Quicquid præfinitum facienda.* Et
etiam ap-

Apostolus: *Tetor tñ welioum̄ Bvññ xḡ*^{A&L.2.}
wegyrd tñ Dñs hunc definito consilio &
prescientia Dei deditum, quum accepissetis,
manibus sceleratis cruci affixum, interemistis.
 Et Christus, Filius hominis vadit, prout desi^{Luc.11.2.}
nitum est, sed vñ homini, per quem traditur.
 Atque ex hisce patere satis existimo, qua
 ratione, sine vlla in Dei maiestatem iniu-
 ria, à magno viro dictum sit, quòd, *weg-*
ywois ad ea quoque transferatur, que sicut
optima sunt, quod ad Dei decretum attinet;
ita hominum ipsorum respectu, summa maxi-
mamq; sunt scelerata: ut Act. 2. 23. dicitur Chri-
stus wegrywod tñ Dñs prodiis & impiorum
manibus cruci fixus. Quare frustra, ex hac
sententia, calumniandi occasionem arri-
piunt. Sed plura suo loco.

Beza præ-
lect. in R. o. 9

CAPUT VI.

PORRO à natura præfinitionis Dei ad
 effectum illius propriū & necessarium
 accedamus: Id autem est prescientia defi-
 nita, quæ est rerum omnium à Deo præfi-
 nitarum in Deo scientia. Quandoqui-
 dem nota sunt Deo ab eterno omnia opera sua:^{Act.15.18.}
 Ipse fines mundi intuerit, & omnia quæ sub^{Job 28.24.}
 calo

Hebr. 4.13. *Celo sunt. Nec est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius: Omnia autem nuda & aperta*
 Psal. 139.12. *sunt oculis eius. Adeo ut tenebrae perinde sint.*
 1. Joh. 1.20. *ei atque lux. Nouit omnia: Corda & renes*
 Iere 17.10. *perscrutatur. Intelligit cogitationes è Longin-*
 Dan. 4.21. *quo. Sapientiam dat sapientibus & scientiam*
 1. Tim. 1.17. *scientibus intelligentie. Eoqué merito solus*
 De consol. *sapiens appellatur. Quod eleganter ex-*
 Philoslib. 5. *pressit Boëthius,*
 meuo 2.

*Hunc ex alio cuncta tuenti
 Nulla terrae mole resistunt:
 Non nox atris nubibus obstat:
 Vno mentis cernit in ictu
 Quæ sunt, quæ fuerint, veniantq.
 Quem, quia respicit omnia solus,
 Verum possis dicere Solem.*

Thomas Aquinas
 Par. 1.q.14. *Hanc autem definitam Dei præscientiam, Scientiam visionis & intuituam Det*
 art. 9. &c. *nositiam nominant: quod res omnes præfinitas, tanquam præsentes, intucatur ac cognoscat penitissimè. Etenim non singula, ut Augustinus ait, cognoscendo aspicit, sed lib. 15. cap. 7. una eterna & immutabili atque ineffabili visione complectitur cuncta que nouit. Itaque si res ipsas, Præscientia, sin æternam Dei naturam consideres, Scientia potius dicenda est, quam, Præscientia. Quia quod propriè*

propriè æternum est, successione & inter-
vallo temporis caret. Vnde æternitas vul-
go definitur ex Boëthio; *Interminabilis vi-*
te tota simul & perfecta possessio. Deus autem
inhabitæt eternitatem: ac propriè æternus
& infinitus dicitur: eoque omnia habet
sibi præsentia constantissimè. Hinc mille Psal. 90. 4.
anni, ante oculos eius, sunt tanquam dies be-
sterna, qua preteriit: ut ait Psaltes. Quem
imitatus Apostolus afferit, *vnum diem,* 2. Pet. 3. 8.
apud Deum perinde esse ut mille annos: &
mille annos, ut diem vnum. Quare scitè, ut
solet, Augustinus, *Non quod ullo modo scien-*
tia Dei varietur, ut aliud in eo fiant, que non-
dum sunt, aliud que iam sunt, aliud que fac-
runt. Non enim, more nostro, vel quod futu-
rum est, prospicit: vel, quod præteritum est, re-
spicit: sed alio modo quodam, à nostraram cogi-
tationum consuetudine longè latèq; diverso. Ille
quippe non ex hoc, in illud cogitatione mutata,
sed omnino incomparabiliter videt. Ita ut illa
quidem que temporaliter fiant & futura, non-
dum sint; & præsentia, iam sint; & præteri-
ta, iam non sint: ipse verò hac omnia stabili ac
sempiterna præsentia comprehendit. Ac præ-
clarè Gregorius magnus, *Quomodo est præ-*
scius, dum nulla, nisi qua futura sunt, prescam-
tur?

De consol.
Philos. lib. 5.
prosa vlt.
Esa. 57. 15.

De ciui. Del
lib. 11. c. 21.

Moral. in
Iob. lib. 20.
cap. 24.

tur? Et scimus, quia Deo futurum nihil est
 ante cuius oculos præterita nulla sunt; præsen-
 tia non transiunt, futura non veniunt: quippe
 omne quod nobis fuit & erit, in eius prospectu
 præsto est: & omne quod præsens est, scire po-
 test potius, quam prescire. Hanc autem præ-
 scientiam Dei definitam, præfinitionis
 effectum necessarium ac proprium appella-
 lamus, quod certò & ex ea solum oriatur.
 Ut enim præscientia Dei indefinita (qua
 Deus omnia, quæ contingere simplicitet
 possunt, tanquam dūvata nouit) præfini-
 tionem Dei ordine antecedit, tanquam
 subiectum & materia, vnde certa quæ-
 dam definiri possunt futura; sic etiam
 præfinitio, ex præscitis possibilibus futura
 quædam determinans, præscientiam de-
 finitam (quæ futurorum est) ordine &
 causa tanquam efficax obiectum, & pri-
 mum determinationis futurorum princi-
 piūm, antecedit. Nam definita Dei præ-
 scientia non à rebus futuris promanat, sed
 à determinante futura decreto Dei. Siqui-
 dem temporale æterni causa esse non po-
 test: alioquin & accidens aliquod esset in
 Deo & indigna eius maiestate imperfec-
 &io. Quod naturæ illius simplicissimæ,
 immuta-

immutabili, perfectissimæ & infinitæ omnino repugnat, & ab orthodoxo consensu abhorret. Itaq. nō res futuræ, sed æternum de futuris decretum, præscientiæ definitæ causa est. In quam sententiam eleganter ac docte Augustinus, *Inuenias ergo creaturas suas & spiritales & corporales, non quia sunt, ideo natus; sed ideo sunt, quia natus.* Non enim nesciuit que fuerat *creaturus.* Quia ergo scivit, creavit: non quia creavit, scivit. Nec aliter ea scivit creata, quam creanda. Non enim eius sapientie aliquid accessit ex eis, sed illis existentibus, sicut oportebat. Et quando oportebat, illa missit, ut erati. Et Augustini imitator Gregorius magnus, *Quia ea, que nobis futura sunt iudicet (que tamen ipsi semper presto sunt)* præcivit dicitur: *quamvis nequaquam futuram prævideat, quod præsens videt.* Nam & quocunque sunt, non ab æternitate eius ideo videntur quia sunt; sed ideo sunt, quia videntur. Quam sententiam pluribus argumentis probant ac tueruntur etiam Scholasticæ. *Quare præscientiæ definitio & ut loquuntur, limitatio non prouenit à conditione rerum quæ videntur, sed à voluntate & decreto Dei tanquam determinacionis futurorum principio.* Verum hinc

De trinitate
lib. 15. c. 13.

Moral. in
Iob. lib. 20.
cap. 24.

Lombardus
lib. 1. dist. 28.
Thomas
Aq. par. 1.
quest. 14.
at. 8. & alijs.

nova exoritur quæstio; An igitur contra, Dei præscientia sit rerū causa necne? Quæ comoda vocum præscientiæ & causæ distinctione tollitur. Itaq; operæ pretium existimo; ut cain, è suis fontibus huic deriuem: quores tota fiat explicatior & aperta. Nam præscientia aut propriè ad intellectum restringitur, & solam rerum notitiam indefinitam aut definitam notat: aut impropriè synecdochice coniunctam cum voluntate, seu prouidentiam, & interdum κατ' Ἑρόχλου electionem, significat. Illam Σωματικὴν contemplatiōnē, quod in solare rerum contemplatiōne sita sit: hanc verò τεγματικὴν actiūnam, quod in actione occupetur, appellant vulgo. Eoque distinctè Lombardus, His enim duobus modis accipitur cognitio vel scientia Dei, scilicet pro notitia sola, vel pro notitia simul & beneplacito. Deinde vox causæ, non eodem semper modo sumitur. Nam aut generatim pro argumento quoquis & ratione consequentiæ accipitur, vnde causa consequentia dicitur: aut speciatim pro argumento essentiali, cuius vi res est, nempe efficiente, materia, forma, fine: & causam essendi & consequentis nominant. Hinc κατ' Ἑρόχλου pro efficiente

Rom. 8. 29.
& 11. 2.

Sent. lib. I.
dist. 58 cap.
Hanc igitur.

Thomas
Aq. Par. I. q.
14. 21. 8. &c.

tiente plerumque accipitur. Denique *im-
propriè* & *metaphorice* pro antecedente
aut adiuncto necessario, quod sit instar
causæ, usurpatur. Quām causam sine qua
non (etsi à veteribus, materiae propriè sic
dictæ, id nominis interdum tribuatur)
nuncupant. Quo etiā pertinet obiectum:
quia similitudinem habet materiae: unde
materia circa quam appellatur. Cæterum
hæc ita esse comparata nec tricas sophista-
rum, sed tritas disertorum sententias, res
ipsa loquitur & doctiorum consuetudo.
Sic enim Cicero, quem de usu vocum
differentem nemo facile reiecit, *Causa-
rum igitur* (inquit) genera sunt duo, unum
quod vi sua, id quod sub ea subiectum est, cer-
te efficit: ut igitur accendit: aleeram quod na-
turam efficiendi non habet, sed sine quo effici
non possit: ut, si quis a causam statua velit
dicere, quod sine eo non possit effici. Huius ge-
neris causarum sine quo non efficitur, alia
sunt quieta, nibil agentia, stolida quodam mo-
do: ut locus, tempus, materie, ferramenta, &
ratera generis eiusdem. Alia autem præcur-
sionem quandam adhibent ad efficiendum &
quædam adferunt per se adiuuantia, etsi non
necessaria: ut amori congressio causam articule-

Topic. ad
Tributum.

rit, amor flagitio. Idem alibi accuratius communem hanc loquendi rationem lib. De fato. examinans ait, Non sic causa intelligi debet, ut quod cuig, antecedat, id ei causa sit: sed quocunque efficienter antecedat. Ac paulo post, Nulla igitur earum causa est, quoniam nullam rem, sua vi efficit, cuius dicitur causa: nec id, sine quo quipiam non fit, causa est, sed id, quod quum accessit, id cuius causa est, efficit necessariò. Atque haec de vocum significationibus: quæ neglectæ, sumimam in hoc arguento & similibus pariunt difficultatem: obseruatæ vero, lucem adferunt maximam. Quare (ut instituto nostro aptemus) præscientia propriè sumpta sola & deceptiù, non est causa efficientis rerum: quia illius vi non existunt. Innumeræ enim sunt (ut ante ostendimus) quæ indefinitè præsciuit Deus; quæ nunquam futura sunt: & quam plurima contingunt sceleræ; quæ definitè præsciuit, quorum propriè causa dici, sine summo scelere non potest. Deus (ait Augustinus) omnia, quorum ipse auctor est, præscit: nec tamen omnium, que præscit, auctor est. Quorum autem non est malus auctor, iustus est auctor. Atque hoc sensu, præscientiam regum causam

causam esse, plerique negant, etiam illi, qui secus statuere videntur. Qua de re scitè grauissimus Theologus ait, *In ἡρῷ
γνῶσθαι τὸν ἀληθινὸν νόον τῆς σαμπλοκῆς τοῦ θεοῦ* de simplici Dei notitia accipiatur, certe τοῦ γνῶσθαι τῆς σαμπλοκῆς τοῦ θεοῦ, quam præscientiam vocant, nullam efficientis causæ rationem habebit. Nec enim res futura, idcirco futura sunt, quia Deus illas futuras prenouit: sed contra, idcirco sunt futura & illas futuras prenouit, quoniam futuras illas decrevit. Sin verò causæ vocem generatim pro argu-
mento quoquis & consequentiæ ratione capiamus: tum quidem præscientia inde-
finita, causa esse non potest; sed definita,
optimè. Quia illa est τὸν ἀπλῶς διωτῶν
eorum, quæ simpliciter fieri possunt, unde
rerum constitutio non consequitur: hæc
verò, rerum decreto Dei præfinitarum:
unde earum consequentia vicissim con-
cluditur; quia decretum Dei, ex quo pto-
manat, constans & immutabile est. Atque
hoc sensu definita Dei præscientia rerum
causa à nonnullis orthodoxis appellatur.
Præterea si improptè nomen causæ usu-
pemus; præscientiæ Dei optimè conne-
nit. Est enim causa sine qua non, & mate-
ria circa quam, seu obiectum præfinitionis

38 FRANCISCI GOMARI
& operationis diuinæ. Vnde causam exemplarem, (quod ad eam tanquam exemplares existant) Scholaftici, Augustinum secuti, nominant. Denique quum præscientiæ vox impropriè & synecdochicè non pro sola, sed coniuncta cum voluntate notitia seu prouidentia usurpatur, tum merito causa rerum variè, ut ante explicauimus, appellatur: efficiens quidem bona, permittens mala, regens omnia. Qua de re multa non indoctè à Scholafticis disputationur. Vnde perspicuum est diuinæ sanctitati nihil à D. Beza derogari, quum, ut ante indicauimus, ait, *Res futuras, ideo futuras esse, quoniam futuras illas Deus decrevit.* Siquidem, ut alibi fusiū explicamus, Dei decretum est bonorum omnium causa efficiens absolutè & per se, ratione actionis, qualitatis & ordinis: malorum verò per accidens, ratione actionis & ordinis, quæ bona sunt; non autem ratione vitiosæ qualitatis & avaricias: quæ peccatum est & à creatura sola promanat. Sed ut eo, vnde digressus sum, redeam, hoc sensu de præscientia cum Dei voluntate coniuncta, sic alicubi differit Caluinus, *Quod Deus, inquit, præscius est rerum omnium nulla inde necesse*

Ques. 83.
I. 46.

Conib. lib. 1.
list. 3. Tho-
nas Aq. par.
. qu. 14. art.
i. &c.

commen. in
i. 41. 17.

necessitas inducitur. Quasi verò nudam præscientiam, dicamus rerum causam esse; ac non prius hanc copulam teneamus à Mose positam, que futura sunt Deum præscire, quoniam ea facere decrevit. Ipsí verò inscitè ac perperam ab eterno Dei consilio & continua actione prouidentiam diuellunt. Itaque quum re ipsa inter se consentiant orthodoxi, non est cur loquendi varietate offensi cos aut inter se, aut cum Sacris literis committamus. Ingenui enim est aliorum dicta benignè interpretari: nisi de contraria sententia penitus constet. Cæterum, ut huius varietatis fontes aperiām, ea partim ex vocum ambiguitate, partim ex aduersario rum varie loquentium occasione profluūt. Quæ ratio non solum in hoc argu mēto, sed in alijs etiam obtinet.

CAPUT VII.

ATQVE hactenus de priori prouidentiae parte, seu decreto Dei disseruimus: ad executionem illius transeamus. Ea autem est altera prouidentiae Dei pars, qua decretum illud, potentissime, ad suam gloriam, omnino exequitur. Etenim quum Deus

- Psal. 115.3. omnipotens sit & immutabilis, omnia quo
voluit fecit, sineulla penitus difficultate
- Psal. 33.9. aut mutatione sui. Ipse dixit & facta sunt:
ipse mandauit & creata sunt. An non nosti,
- Esa. 40.28. ait Esaias, an non audisti, quod Deus aeternus
Iehova creator finium terra, non lassatur nec
defatigatur, nec est peruestigatio prudentie
eius? Deinde quum decretum illud Dei
sit optimum, hoc est, sapientissimum, iu-
stissimum, benignissimum, pacem esse il-
lius executionem necesse est. Vnde qui
finis decreti & executionis rerum, Dei
emergit gloria: ut postea melius liquebit.
Porro ea *executio distribuitur in creationem*
& *gubernationem huius mundi*: quia ut
haec sola decreuit Deus, ita non alia exte-
rius operatur. *Creatio* autem est prima ex-
terna Dei *actio*, qua solus, ex nihilo, univer-
sum hunc mundum, secundum decretum
suum, in principio temporis produxit &
sex dierum spacio disposuit ad electorum
salutem & gloriam suam. *Externam Dei*
actionem appello: quia *actio Dei* alia est in-
terna, quam immanentem, alia externa,
quam transiuntem & ad extra nominant.
Interna est quae Deo terminatur: eaque
vel *essentialis* & *communis* tribus perso-
nis;

nis; cuiusmodi est decretum Dei internum: vel personalis & propria certis, quæ personis distinctè conuenit & opus Dei ad intra vulgo dicitur: ut Patis, Filiū gignere & amborum producere Spiritum. De quibus copiosius agere non est nostri instituti, nec huius argumenti. Interim hinc constat, Deum ante mundi creationem, non fuisse otiosum: eoque inceptè hoc argumento quosdam ad mundi æternitatem statuendam esse abusos. Externa vero Dei actio est quæ extra Deum, in res alias exercetur. nec aliud est, quam decreti æterni executio. Quæ omnino consistit, in creatione & gubernatione huius mundi. Cuius gubernationis pars est humani generis redemptio: eoque vere quidem, sed paulo angustius, Dei opera, in creationis & redemptionis opera diuiduntur vulgo. Deinde ut efficiens creationis est Deus: ita subiectum opus est mundus. Qua voce in hoc argumento, non cælum (ut veteres nonnunquam γέαν οὐκέτι χλω) aut terram simul: aut homines, trita synecdoche: sed rerum vniuersitatem seu vniuersam cæli solique & quæcunque eorum complexu continentur compagem.

Plato Ti.
mixo.

ornatissimam & inanimem intelligimus. Nam qui mundum definierunt animatem, eiusque animam, aut aeternum aut conditum aliquem Deum docuerunt, non Sacris solum literis; sed rationum etiam pondere, iam olim explosi sunt. Mundum autem a Deo Patre, per Filium, & Spiritum sanctum esse conditum, Sacrae litterae passim docent. Nam, ut de

Cap. 1. & 2.

Ioh. 1. 10.
& 16. 3.

Aq. 17. 24.

Aq. 14. 15.

Colos. 1. 16.

Psal. 33. 6.

Cap. 26. 14.

1. Tim. 6. 16.

Geneseos historia nihil dicam & e multis pauca excerptam, *Mundus*, inquit Iohannes, per eum factus est. Quod interpretatur, *Omnia per eum facta sunt & absque eo factum est nihil, quod factum est. Deus*, inquit Paulus, fecit mundum & omnia que in eo sunt. Et alibi, *Fecit celum & terram & mare & omnia que in eis sunt*. Item, *Nam per eum condita sunt omnia, que in celis sunt, & que in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominia, siue imperia, siue potestates, omnia per eum & in eum condita sunt*. Huc accedit Psaltes, *Verbo Iehouæ cœli facti sunt, & Spiritu tu oris eius totus exercitus eorum*. Iobus denique ait, *Spiritu suo ornauit cœlos*. Porro materiam, ex qua mundum effecit Deus, nullam agnoscimus. Nam quum Deus solus aeternus (initio, fine, successione carens) & im-

& immortalis sit, omniaq; sine exceptione, eoque & materiam, considerit: sequitur mundum non ex materia aliqua æterna (multo minus ex Dei essentia, quippe infinita, simplicissima, & immutabili) sed è nihilo, tanquam termino, potētia Dei extitisse. *Ipse dixit & facta sunt: ipse mandauit.* Psal. 33. 9.

& creata sunt. Nam Deus vocat ea quæ non sunt, tanquam sunt. Idque cercandi verbum, quod alias generalius usurpatur, in hoc argumento declarat. Qua de re Apostolus, Hebr. 11. 3.

Per fidem intelligimus, constituta fuisse secula verbo Dei: ut quæ cernimus, non sint ex apparentibus facta. Itaq; quidquid est, illud aut immediate, ut cælum, terra, aquæ, anima, Angeli: aut mediately, ut alia, ratione primæ materiæ è nihilo promanant. Nam commune ac tritum illud Philosophorum placitum *ex nihilo nihil sit*, ordinariæ rerum corporearum constitutioni & humaniis artificiis aptari potest: sed creationi (quam ignorarunt) & diuinæ potetiæ opponi nequit. Quæ, si materiæ præsentia definitur, & astringitur, infinita non est, eoque nec diuina. De qua re tota eleganter & grauiter Theodoretus, *Est autem hoc quoque humanarum rationum imbecillitas* Divinor. de-
cret. epitom.
ca. materia.

argumen-

44 FRANCISCI GOMARII
argumentum. Quoniamenim omnis ars; apud
homines subiecta materia indiget: & singendi
quidem ars; letto; edificandi vero; lapidibus &
lateribus; lignis autem fabrilis & nautum edi-
ficatrix; texendi ars; lanis; & coniariorum qui-
dem ars; pellibus; pingendi autem & incru-
stanti; coloribus; & ut semel dicam; unaqueq;
ars; materia conuenienti: existimareunt stolidi;
etiam Deum non posse; sine materia fabricari;
nec intellexerant; quanta sit Dicitur & dominum
differentia; & quod fieri non potest ut imago
eternia habeat que exemplar; & quod homo
quidem; ut imago; ex iis que sunt fabricatae:
Deus autem & ex iis que non sunt. Et hoc nos
aperie ducuit Sacra scriptura. Apostolus enim

Heb. 11. 3.

dicit; Fide intelligimus; aptata esse secundum verba
Dei; ut ex inuisibilibus visibilia fierent. Et rur-

Rom. 4. 17.

sus. Qui vocat ea; que non sunt; tanquam sint.

Ceterum forma mundi interna; in abdita
vniuersi natura: externa vero in dispositio-
tione omnium partium; cum in se; tum
inter se ornatissima & utilissima constitut.
Vnde κόσμος Græcis; mundus Latinis ap-
pellatur. Creationis enim duæ sunt partes
productio rerum & dispositio sapientissi-
ma: utraque Deo propria; ut nulla Angelorū
aut hominum usus sit opera. Quod

ex circa-

ex creationis historia & Prophetarum testimoniis comprobatur. Ago Iehuā (inquit Gen. 1. & 2.
 Elaias) facio omnia, extendo celos solus, qui Cap. 44. 14.
 expando terram per meipsum. Sic Ezechias, Eze. 37. 16.
 Tu es Deus ille solus omnibus regnis terre, tu
 fecisti salutem & terram. Et Iobus, Qui exi Cap. 9. 8.
 tendis celos solus, qui caleat exulta mari.
 Vnde, Creator dicitur: & haec nota sciens 2. Pet. 4. 19.
 idolis distinguit, Dixi, inquit, qui calunt & detestantur
 terram non fecerunt, pereant de terra & de celo que
 sub celo sunt. Vnde admirabilis Dei
 creatoris sapientia, honestas & potentia
 eluentur: quorum agitatio & celebratio
 corde, lingua, opere, creationis, ut decreta,
 scopus ac finis ultimus existat. Hinc Iero Cap. 10. 12.
 mias deo Deo ait, Qui fecit terram virtute
 sua, stabilitatem orbem sapientia tua & prudens
 tia tua extendit celos. Et Moses propterea dicit Deus Gen. 1. 1.
 quacunque fecerat & erant recte bona. Ag
 Psaltes, Quae amplissimae sunt opera tua o Iehuā, Psal. 104. 25
 omnia sapienter fecisti! Ex alibi dicuntur
 Celi enarrare gloriam Deis & ad illam praed Psal. 19. 1.
 dicandam omnes creaturæ passim existentur. Psal. 147.
 Quia omnia, ait Sapiens, fecit Deus & 148. &c.
 propter semetipsum: & ut monet Apostle Psal. 147. 2. Rom. 11. 36
 Ius, ex eo, per eum, & in eum sunt omnia. Ipsi
 gloria in seculo. Huc etiam sanctorum epit
 phonema

Apoc. 4.11. phonema pertinet; *Dignus es Domine qui accipias & honorem & virtutem: quia tu creasti omnia & propter voluntatem tuam sunt, & creata sunt.* Atq[ue] hic summae creationis mundi finis: proximus vero & ad illum pertinet, est salus electorum. Ut enim omnia hominum gratia condita sunt: sic ipsi propter se mutuo & potissimum ad electorum bonum.

Gen. 1.28. 29 *Subiicite terram;* ait Deus; *atque dominamini piscibus maris & volatilibus cælo & omni bestiæ reptanti super terram:* *Dixitq[ue] Deus; Ecce dedi vobis omnem herbam producentem semen in superficie totius terræ: & omneligatum; in quo est fructus arboris produdentis semen, & obiserit in escam.*

Psal. 8.6.7 *Et Psaltes;* *Dominati fecisti eum operibus manuum tuarum: omnia posuisti sub pedibus eius.* Et Paulus denique *Omnia, inquit, vestra sunt; siue mundus, siue vita, siue mors, siue presentia, siue futura:* *Porto ut à causis creationis mundi ad circumstantias transamus,* *ca nec ab æterno, nec momento; sed in principio temporis, sex dierum spacio;* *vt distinctius & attentius Dei gloriam consideremus, contigit: quemadmodum Genesis demonstrat.* Nam locus & tempus, sunt rebus creatis propria. Siquidem

prius

prius & posterius rebus finitis (cuiusmodi omnes & solae sunt creaturæ) solum competunt: infinitis vero, qualis solus est Deus, minime quadrant. Quia de re acutissimè, ut solet, Tertullianus, *Ante omnia enim Deus erat solus, ipse sibi & mundus & locus & omnis.* In qua sententia acquiesco & doctrinam de creatione huius mundi concludo.

Contra
Præcam.

CAPUT. LIX.

RE LIQVM igitur est ut de administratione, seu potius gubernatione illius, differam. Hæc enim vox minus diluta est & adumbrando Dei regimenti accommodatior. Nam præclare ex naturæ luce ait Philosophus, Καθόλη δὲ διπερὶ τῆς νοερήντης, τὴν ἀρματι δὲ ἱνίοχον, τὸ χειρὶ δὲ κορυφαῖος, τὸ πόλιδὲ τόνον, τὸ σεπτοπέδων δὲ ἡγεμών, τέτο θεὸς τὸ κάστρων τὰ δορυῖς μηδὲ καματερῶν ἀρχεῖν τολυκινῶν τὸ κατολυκερμόν: τε δὲ ἀλυπόκτον, ἀπορότελον κακοεισιλύσον στρατικῆς αἰσθεῖται. Hoc est, Ad summam quod in navi gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in ciuitate lex, in exercitu imperator, hac idem in mundo

Arist. de
mundo c. 6

mundus est Deus: nisi quod illis ipsis principiis
laboriosus perturbatus & anxius est, huic
autem experientia mortitiae & laboris ab omni cor-
perali infirmitate separatus. Itaque recte sa-
piens Hebreus ad hoc argumentum gus-
ternationis vocem transtulit, quium ait
in deo omnia trahuntur: Ex quo est prius & postea. At Ihesus
pater, gubernat usque prouidentia. Cæterum
gubernatio mundi est altera externa Dei
actio, qua uniuersum hunc mundum &
quæcunque in eo, secundum decretum
suum gubernat. Ac synecdochice, ut ini-
tio manuimus, prouidentia vulgo appella-
tur. Quam Deo competere eleganter &

Greg. Nyss.
de prou. c. 2
Damasc.
Orthod. fid.
lib. 2. c. 29

neviōse ait rex Nysseno (è quo multa
transcripsit) in Damascenus, Arayun γένειο
αυτὸν οὐ ποιεῖται τὴν ὄρπον τῷ περιστερίῳ
γένειον πέπτον, οὐ πακόλυθον αἷλον εἰδῆς ποιεῖ
τελεῖται τὴν ὄρπον, εἰλον δὲ περιστερίου. οὐτοῦ
γένειον αὐτοῖς πάντοις εἰσιν αἱρόπειρι· οἱ
μηδὲ τὰ ποιεῖν πολὺ εἰσὶ τὰ περιστερία Neque
enim est eundem esse factorem eorum quae sunt
et prouisorem. Neque enim consequens est,
neque decens, alium quidem esse factorem eo-
rum quae sunt, alium prouisorem. Sic enim
anomino ut ergo infirmitate laboraret: hic non
faciendi, ille non prouidendi. Cui consentit
probē

probè Theodoretus, Est enim, inquit, longè
absurdiſſimum, dicere quidem ipſam omnia
fecisse (non quod ipſe eis opus habekeret, ſed ſola
ſua benignitate & humanitate adductum,) &
creaturam velut cymbam aliquam & clavo
& gubernatore destitutam à contrariis ventis,
buo atque illuc impelli, ſcopulisq; & rapibus
allisam confringi. Ceterum gubernationis
huius partes ſunt duæ conſervatio & or-
dinatio mundi conſtituti, quaꝝ natūrā & Co-
rꝝ plerumque gubernatio dicitur. Hinc
Pompeius, S. 24. i. 5. A.

Damascenus: ἦτορ τὸν θρόνον ἡμῶν, τὸν δι-
περικύντα αὐτὸν διωάγεσσαν οὐκέτι οὐδὲ ποτε,
ποτε ποτέ; διωάγεσσαν οὐτε οὐκέτι ποτε
τοπεία, τὸν περοντικύντα αὐτὸν διωάγεσσαν.
Nam ἡ γενερatio nostri, conditricis eius po-
tentie est: ἡ permanens, continentis potentie
illius: ἡ gubernatio ac salus, prouidentis illius
potentie. Et rotundè ac piè Augustinus,
Sic Deus per cuncta diffusus, ut non sit quali-
tas mundi, sed substantia creatrix mundi: sine
labore regens. ἡ sine onere continens mun-
dum. Et alibi quæstionem huic argumen-
to conuenientissimam explicans ait, Qua-
propter sic accipimus, Deum requiescebat ab om-
nibus operibus suis quae fecit, ut iam nouam
naturam nullam conderet: non utique, ut quod

D condit-

Decret. d.
uinorum
epic. cap.
Prouiden-
tiæ

Orthod. fid.
lib. 2. c. 18

**Epist. 57. ad
Dardanum.**

De Gen. ad
lit. lib. 4. c. 12

56 FRANCISCI COMARII

condicatur continere & gubernare cessare.
 Vnde & illud verum est, Quod in septimo die
 requieuit Deus: & illud, Quod usque nunc
 operatur. Sed a partitione, ad partium de-
 finitionem, transeamus. Itaque conserva-
 di mundi est prior gubernationis pars, qua
 Deus mundum continuat: hoc est, uni-
 versam mundi machinam illiusque vim
 & positum a se naturae ordinem, quasi
 manu sustinet ac conseruat. Quam prou-
 dentiam uniuersalem nominant & copiosè
 ac grauitate Psalme, cum alibi tum Psalmo
 centesimo quarto, describitur. Etenim
 alicuius cursum & efficaciam, seu, ut Deus
 loquitur, statuta tali & dominatur eius in
 omni temporum viciss, soli semper eti,
 maris fines, animalium fractuamq; pro-
 pagacionem perpetuari. Vnde principium
 motus & primus motor (et si angustius non
 nonquam id accipiatur) vulgo dici solet.
 Et quod Dei Filio non solum tribuit Apo-

I. 57. Riga
manuscripta

Hebr. 1.2.3

Eph. 6.9.

Colos. 1.16

Aet. 17.18

Rom. 11.36

stolus, quod fecerit considerit, sed etiam,
 quod a genia vel potente suo verbo, sustinet.
 Et alibi ait, Est ergo ipse ante omnia, & omnia
 per eum consistunt. Item, In ipso enim vivi-
 mus, mouemur, & sumus. Nam ex eo, & per
 eum, & in ipsum sunt omnia. Et Ieremias,

Sic ait

G

Sic ait Iehoua, qui disponit Solem & lucem in- Ier. 31.35.36
terdiu, statuta Lune & stellarum noctu: qui
discrumpit mare & frenunt fluctus eius: cui
nomen est Iehoua exercituum. Si amovebuntur
statuta ista à conspectu meo. Et alibi, Si non Ier. 35.25
fædus meam interdiu & noctu, si statuta celi
& terre non disponantur. Quomodo, ait Sapiens sap. 11.16
ille Hebreus, mansurum fuisset aliquid, nisi
tu voluisses? aut non vocatum à te, conservare-
tur? Sic enim (vt scitè Aquinas) se habet
Deus ad res, sicut Sol ad Lunam: quo rece-
denie, deficit lumen Lune: & sic, si Deus sub-
trahat suam virtutem à nobis, in momento de-
ficerent omnia. Ac præclarè Augustinus, De Genes. ad lit. lib. 4.
cap. 12
Creatoris namque potentia & omnipotencie
aque omnitenentis virtus, causa subsistendi
est omni creature. Que virius, ab eis que crea-
ta sunt regendis, si aliquando cessaret simul &
eorum cessaret species, omnisq; natura concide-
ret. Neque enim sicut structura adiunctorum, quum
fabricauerit quis abscedit, atque illo cessante
aque abscedente stat opus eius; ita mundus vel
ictu oculis stare poterit, si ei Deus regimen sui
subtraxerit. Proinde & quod Dominus ait, Ioh. 5.17
Pater meus usque nunc operatur, continua-
tionem quandam operis, qua uniuersam crea-
tarum continet atque administras ostendit.

CAPUT IX.

PO R R O non tantum res omnes crea-
tas sustinet, & naturæ ordinem generali
providentia continuat Deus, sed etiam par-
ticularem singulorum curam gerit, & ad
certos ac destinatos fines ordinat ac diri-
git. *Nam ex Deo, ut ait Augustinus, sunt
omnia, non solum ut sint; verum etiam ut or-
dinata sint.* Quāmobrem alteram gubernationis partem statuimus, ordinacionem
mundi constituti specialem. Ordinatio autem nihil aliud est, quam effectio ordinis.

Cicero De
officiis lib. I

De ciuii. Dei
lib. 19. c. 13

De opificio
mundi.

*Quem definiunt, ait Orator, compositionem
rerum apud & accommodatis locis. Cui defi-
nitioni conuenit illa Augustini, Ordo est
parium dispariumq; rerum sua cuiq; loca tri-
buens dispositio: & Philonis, τάξις δ' ἀκολύ-
θία η̄ εἰπόσεις τη̄ σεμνωπέρω τη̄ οὐκ η̄ επο-
πίων, hoc est, Ordo est consequentia seriesq;
rerum precedentium & subsequentium. Itaq;
ordinatio mundi est ordinis in mundo
constitutio. Quare genuinam vocis illius
significationem non attendunt, qui secus
accipiunt, & metonymia quādam, non
ordinis, sed rerum effectiōnem, aut man-
datum interpretantur. Cæterum ordina-
tio alia*

tio alia interna est & consilij: alia externa
 & executionis. Illa nihil aliud est quam
 ordinis præfinitio: eoque *præordinatio* di-
 stinctius appellatur. Sic *credidisse* dicuntur,
 qui erant ordinati (hoc est, ut vetus inter-
 pres habet, *præordinati*) ad vitam aeternam.
 Hæc vero est ordinis præfiniti effectio.
 Sic *poteſtates ordinatae* (hoc est, ad bonum
 vniuersi aptè positæ) dicuntur à Deo: aut
 potius sub Deo. Ut autem ea quæ de or-
 dinatione generatim diximus, instituto
 nostro accommodemus, interna mundi
 ordinatio decreti diuini pars est: externa
 verò ad executionem illius pertinet. Estq;
 ea vel creationis seu constitutionis mun-
 di, vel gubernationis & mundi constituti.
 Illa est mundi in creatione dispositio: quæ
 sex dierum spacio finita est: quam alteram
 creationis partem supra appellauimus.
 Hæc verò à mundi creatione continua
 est: eaquæ vel generalis quæ conseruatio
 ordinis naturæ dicitur; quam modò ex-
 plicauimus: vel specialis de qua hoc loco
 agimus ac sic definimus. *Ordinatio mundi*
constituti specialis est altera gubernationis
 pars, qua Deus mundum vniuersum &
 singula quæ in eo, modo placito regit &

D 3 ad suos,

A.A.13.48

Rom.13.1.

54 FRANCISCI GOMARI
ad suos, hoc est à se destinatos, finēs me-
dios ultimumque perducit. In qua re duo
potissimum, quæ expendenda sunt accu-
ratius, denotantur; *ordinationis subiectum*
& *modus*. Ac prius quidem statim sūt esse
mundum vniuersum & singula quæ in eo
fuerunt, sunt, & erunt. Cæterum omnes
creatures magnas, paruas, præstantes, vi-
les, omnes motus, omnia consilia, affectus,
dicta, facta, euentus rerum, sine illa omni-
nino exceptione, diuino subesse regimini
perspicuum est, non solùm ex iis quas ante
adduximus rationibus, sed etiam ex di-
ferta Sacerarum literarum auctoritate.
Nam ut ex infinitis pene testimoniis pau-
ca seligam, quid aliud sibi hæc volunt?
Nehem.9.6 Tu ille Iehoua es, solus es, tu fecisti celos, celos
calorum & omnem exercitum eorum: terras
& quidquid est in iis & tu vivificas haec om-
nia: etiam exercitus calorum tibi se incurvant.
Psal.119.91 Ordinatione tua perseverat dies, quoniam om-
nia seruant tibi. Omnia efficit (Deus) ex
consilio voluntatis sue. Omnia operatur Ieho-
ua, etiam impium ad diem malum. Ipse dat
omnibus ritam & halitum & omnia. Vita
humana constituit terminos, qui præseriri non
poterant. Atit volucres cali; circumuestit
herbam

Cap. 2
Vide Nyſſe-
num De
Prouid.
c.7. & 8

Nehem.9.6

Pſal.119.91

Ephes.1.11

Prou.16.4

Aa.17.28

Iob.14.5

Matti.6.26.

30

herbam agri. Singulis seminibus suum dat con- 1. Cor. 5.
 pus, ut voluit. Dat celitus pluviam ac tempora A.Q. 14.17
 fructifera, implens cibo & Leizia corda nostra.
 Ichoua morte afficit & in vitam restituuntur 1. Sam. 2.6
 Ichoua depauperat & dicit. Ipse mutat tempora Dauic. 2.11
 & tempestates: transfert reges & consti-
 tuuit reges, dat sapientibus sapientiam, & scien-
 tiam scientibus intelligentie. Equus paratur ad Pro. 21.31
 diem belli, sed Ichoua est ipsa salua. Ego Ichoua
 & nemo preter me, formans lucem & creans Es. 45.6.7
 tenebras: faciens pacem & creans malum: ego
 Ichoua faciens omnia hec. Quis est iste qui
 dicit existit Dominus non iubente? ex ore excelsi
 non prodit malum quodque & bonum? Quis sta- Exod. 4.11
 tut os homini? aut quis statuere potest surdum
 aut sensibus valensem aut cecum? nonne ego
 Ichoua? Hominis sunt dispositiones cardis, sed Pro. 16.1
 a Ichoua est sermo lingua. Cor hominis delibe- Ibid. 9
 rat de via sua, Dominus autem dirigit gressum
 eius. Noui. Ichoua non esse penes hominem, Ier. 10.23
 viam ipsius non esse penes virum ambulantis
 dirigere gressum suum. Irritum facit consilium Psal. 33.11
 gentium, infringit cogitationes populorum,
 Operatur in nobis velle & perficere pro bona Phil. 2.13.
 sua voluntate. Sicut rini aquarum est cor regis. Pro. 21.1.
 in manu Ichoue: ad omne quod vult, inclinat
 illud. Ergo & multo magis reliquorum.

Denique, ne quid ab hac ordinatione Dei alienum existimes, etiam illa, quæ fortuita vocantur; eidem adscribuntur diuinitus. Si quidem de fortuito homicidio ait

Ez. 21.11.13 Deus, *Qui percutit quemquam, ita ut moriatur, omnino morte plectitor; tamen qui non quiescerit, sed Deus ipse obicerit manu eius, constitutam tibi locum, quo ille confugiat.*

Quod alibi exemplo illustratur. Hoc au-

Deut. 19.4 tem, inquit, esto ius occisoris qui fugerit, ut viuat: qui percusserit proximum imprudenter, quem ipse non oderit eum antea: ut qui inerit cum proximo suo ad cedendum lignum, deiceris ferrum e manubrio eius, quod offendat proximum eius, ita ut moriatur, is fugiens ad unam harum ciuitatum fugito. Nec dispar

est cæterorum ratio. Nam quid quæso magis fortunæ, quæ fingitur, ludibrio, aut casui possit attribui, quam inconstans ventorum flatus, fluctuum motus, dubius auicularum, capillorum, & sortium, casus? At ea diuino subesse regimini Sacrae literæ demonstrat. *Descendentes*, inquit

Psal. 107.23. Psaltes, ad mare namibes, quique faciunt opas in aquis multis. Ipsi viderunt opera Iehouæ & mirabilia eius in profundo. Et dixit & stare fecit spiritu turbinis & exaltavit fluctus eius.

Et cla-

Et clamauerunt ad Dominum in angustia sua. ^{vers. 28}
 & de angustiis eorum eduxit eos. Stare fecit ²⁹.
 turbinem in silentium & siluerunt fluctus eo-
 rum. Et levatis sunt quoniam siluerunt & duxit ³⁰.
 eos ad portum voluntatis eorum. Passer unus,
 ait Christus, non cadit humi sine patre vestro. ^{Mate. 10. 32.}
 Vestri etiam capilli numerati sunt. In gre-
 grium, inquit Salomon, coniicitur fors: à Je- ³³ Prou. 16. 33
 bou autem est tota ratio eius. Atque hoc
 pertinet prouidentiae diuinæ adumbratio
 prophetica Ezechielis capite primo. De
 qua nonnulla eleganter auctor libri de
 Trinitate: qui Tertulliano suppositus est.
 Deniq; rotundè & piè Sapiens Hebraeus
 de sapientia & prouidentia Dei ait, Per- ^{Sapient. 8. 1}
 tingit à fine ad finem fortiter & disponit om-
 nia utiliter. & alibi, Omnia mensura name- ^{Ib. 11. 21}
 roq; & pondere ordinasti. Nam si Satani et
 & homines & singularum rerum natu-
 ram species confusa & perturbata sunt pe-
 ne infinita: sin Deum sapientissimè etiam
 confusa in se, ad fines cælitus destinatos &
 ad ordinem ac bonum vniuersi dirigen-
 tem consideres, nihil potest esse ordina-
 tius & ornatius. Summo enim Deo (ait Au- ^{Quæst. 8. 1}
 gustinus) cuncta bene administrante que fe-
 cit, nihil inordinatum in uniuerso, nihilq;

D s inistum

iniustum est, siue scientibus siue nescientibus nobis. Sed in parte offenditur anima peccatrix: tamen quia pro meritis ibi est, ubi taliter esse decet, & ea patitur, quæ eam passi equum est, vniuersum regnum Dei nulla sui fœditate deformat. Quamobrem, quoniam non omnia nouimus, que de nobis bene agit ordo diuinus, in sola bona voluntate secundum legem agimus: in ceteris autem secundum legem agimur: quum lex ipsa incommutabilis maneat, & omnia mutabilia, pulcherrima gubernacione moderetur. Atque hisce quas adduximus auctoritatibus, omni exceptione majoribus, accedunt etiam copiosa & perspicua ordinationis vniuersi & singulorum exempla, quæ passim Sacræ paginae monumentis expressa continentur: in quibus ecclesiæ regimen excellit. Vnde satis superque demonstratur vniuersa & singula diuina ordinatione gubernari. Adeo ut nihil tam vile sit & abiectum, quod Dei notitiam aut curam fugiat: nihil tam sublime aut liberum, quod illius gubernaculo careat. Quare eleganter Augustinus, Nec omnino, inquit, audiendi sunt, qui putauerunt sublimes quidem mundi partes, id est, à confinio corpulencioris aëris huius & supra, diuina prudenter

nidentia gubernari: hanc autem tam partem terrenam & humidam aerisq; huic vicinioris, qui terrarum & aquarum exhalationibus humescit, in quo venti nubesq; consurgunt, casibus potius & fortuitis motibus agitari. Contra hos loquitur Psalmus, qui quum explicasset laudem celestium, se etiam ad ista inferiora conuerit dicens, Laudate Dominum Psal. 148.7.8 de terra dracones & omnes abyssi ignis, gran-do, nix, glacies, spiritus tempestatis, quae faciunt verbum eius. Nihil enim tam videretur casibus volvi, quam omnes istae procellosse aeternitatem qualitates, quibus celi huic inferioris (quod non immerito etiam terra depulatum est) facies variatur & vertitur? Sed quum addidit, Quae faciunt verbum eius, ostendit earum quoque rerum ordinem, diuino subditum imperio, latere nos potius, quam universitatis deesse natura. Quod autem ore suo Salvator dicit, Vnum passerem non cadere in terram sine Dei voluntate: & quod fenum Matt. 10.19 Id. 6.30 agri post paululum mittendum in clibanum, iose tamen vestiat: nonne confirmat non solum totam istam mundi partem rebus mortaliis & corruptibilis deputasam; verum etiam vilissimas eius abiectissimasq; particulas diuina providentia regit? Itaque & prophanii

Euripides
in Plutarchi
Pericle.

Commen. in
Habac. 2

Orthod. fid.
lib. 2. c. 30

Thomas
Par. 1. q. 22
art. 2. &c.

Psal. 36. 7
Matth. 6. 26

1. Tim. 4. 10

1. Petri. 5. 7

phani hominis vox est, *Magnares Deum curare, parvas fortune committere: ad quam utinam proprius non accessisset alicubi Hieronymus: & indigna Damasceno sententia, qua voluntatem humanam à Dei prouidentia exemit. Sic enim ait, τὰ δὲ ἵππον μὲν ἡχὴ τῆς θεοῖς εἰσὶ, αἱλλα τὰ δὲ μετέρες αὐτοῖς εἰσὶ. Que enim sunt in nobis non sunt prouidentiae, sed nostri liberi arbitrij. Nec propterea tamen Deus, ut arbitratur, peccati auctor censeri potest: quemadmodum ex ordinationis ratione ac modo constabit: & Scholastici agnouerunt. Atq[ue] hanc mundi constituti ordinationem, quod ad singulas mundi partes pertineat, singularem & particularem prouidentiam appellant. Quum verò ad homines ac potissimum fideles restringitur specialem & peculiarem vulgo plerunque nominant: quia præcipuam & paternam horum curam gerit Deus: quemadmodum & eorum bono creauit reliqua. Nam curæ diuinæ certi sunt gradus. Etsi enim homines & iumenta seruat Deus: illos tamen accusatius & præcipue fideles. Vnde etiam appellatur seruator omnium maximè fidelium. In quam sententiam comparatè curare nos, & bones*

& bones non curare: impios nescire, imo & ^{1. Cor. 3. 9.}
mortuorum obliuisci statuitur. Nam quod ^{Matt. 25. 12.}
quidam hoc postremum ad sensum im- ^{Psal. 88. 6.}
piorum, alij ad infirmitatem turbati Pro-
phetæ referunt, videtur aliquantò alienius.
Nec obstat huic de prouidentia gradibus
sententia, quod ex sapiente illo Hebreo
*obiicitur, *equaliter prouidet omnibus.* Non* ^{sapient. 8.}
enim paritatem indicat, sed similitudi-
*nem notat: ut ex verbis liquet, *ομοίας τη-**

τεγοειται σει πάντων. Quamobrem ma-

lim vertere similiterque prouidet omnibus.

Hoc enim & verbis & rei conuenientius.

CAPUT xvi.

PO R R O, ut quæ de ordinationis diuinæ
 subiecto differimus, ea paulo distin-
 ctus explicitur, ad modum illius transca-
 mus. Is autem est varius: & ritè distribui-
 tur in ordinarium & extraordinarium:
 utrumque tamen ordinatum. Ordinarius
 autem est, qui communem naturæ aut
 gratiæ ordinæ obseruat. Illius exemplum
 è multis illustre exprimitur promissione
 illa Domini, *Erit, inquit, die illo ut exau-* ^{Hos 2. 11. 12.}
diam celos & ipsi exaudiant terram & terra

exau-

exaudias frumentum & mustum & oleum &
ista exaudiant iizrehelem. Huius, Apostoli
sententia, Fides ex auditu est, auditus autem
per verbum Dei. Extraordinarius vero est,
qui praeter communem ordinem existit;
ut quum Israelitas manna & coturnici-
bus ; Eliam coruo pauit: Paulum cælitus
conuertit Deus. Deinde modus ordinatio-
nis diuinæ alius est mediatus, alius immedi-
atus. Ille est, qui mediis & causis secundis
vtitur : hic vero qui minimè. Ita, verbi
gratia, extra ordinem, non solum Mosem
& Eliam immediate & per se vocauit
Deus, sed etiam mediate Elyseum per
Eliam : & hunc quidem pauit primum
mediate pane & aqua, deinde quadragin-
ta dies immediate, virtute sua. Quos mo-
dos grauiter explicauit Augustinus, Non
itaque Deus deceptor est : quod credere nefar-
ium & impium esse quis non intelligat? sed
meritorum & personarum iustissimus distri-
butor, faciens quedam per se ipsum, quae illo
solo digna sunt, eis, soli conuenient (sicut est
illuminare animas & seipsum eis ad perfren-
dum præbendo, sapientes beatasq; prestare) alia
per seruientem sibi creaturam, integrissime le-
gibus pro meritis ordinatam, quadam corum
iubens,

iubens, quādām permittens, usque ad passum
 administratiōnem, sicut Dominus in Euange-
 liō dicit, Et usque ad fāciē decorem, usque ad
 minimum etiam capillorū nostrorū, diuina
 prōvidentia pertendente atque veniente. De
 qua etiam dictum est, Per tingit à fine usque ad
 finē fortiter & disponit omnia suauiter. Sapient. 8. 1
 tūbus ordinationis diuinæ modis Dei illu-
 stratur gloria. Si quidem mediatus, boni-
 tatis; quod vīvē p̄yīan operationis societ-
 tem naturæ communicat: immediatus,
 potentiae; quod illud non sit astricta: utraq.
 verò multiformis. Sapientiæ Dei specu-
 lum existit: Ceterum quia media nō viuis
 sunt generis, ea porro distinguenda sunt,
 ut ordinationis diuinæ rationem & mo-
 dum illustremus. Ac primum quidem
 media alia sunt necessaria, alia contingē-
 tia, & quidem aut raro, aut plurimum,
 aut æqualiter, ut ex philosophis distinguit
 Nyssenus. Necessaria sunt, quæ secundum de volunt.
& inuolunt.
cap. 5
 naturam suam, certum necessariò produ-
 cunt effectum: contingētia verò sunt,
 quæ contingenter. Vnde illa causæ definitæ:
 hæc verò, indefinitæ nominantur. Atque
 hiuc tanquam à causis proximis & inter-
 nis, effecta alia sunt & vocantur necessa-
 ria:

ria, quæ à causis mediis ac proximis necessariis, alia contingentia, quæ à contingentibus promanant. Et si salua rerum natura, ratione decreti tanquam causæ primæ & externæ, definita & suo modo necessaria sunt omnia. Ceterum quia necessitatis varijs sunt modi eos paulo fuisse ex veterum sententia (ne quid noui effingere videamur) proponemus. Hac enim ratione facilius & sophistis calumniandi & rudio-ribus errandi: præcludetur via. Necessarium itaque id dicitur quod aliter se habere non potest: ut & nominis ratio, à non cessando, demonstrat: cui contrarium est contingens. Necessarium autem est duplex per se & absolutè necessarium, necessitate, ut vocant, consequentis; aut per aliud, secundum quid & conditione quadam antecedentis, coniuncti, aut consequentis, necessitate, ut appellant, consequentiae. Sic Philosophus; (ut, quæ in Metaphysicis disserit, præterea) ait & οὐ πάρχει τὸ ἀναγκαῖον. οὐ πάρχει δὲ τὸ μὴ απλός, τοῖς αἰδίοις τὸ δὲ ὅτι τὸ θεοτοκός, τοὺς τοῖς τονθύσας τὰ στοιχεῖα. Non distinguentes quorū modis necessarium accipi debeat. Inest id ipsum, rebus quidem aeternis, simpliciter; sed

Lib. 4. c. 3.

De part. ani.
mal. li. 1. c. 1

ter, sed iis etiam quæ generantur omnibus, ex
suppositione. Quam sententiam imitatus
est Orator, quum inter alia hæc ait, *Aique*
cicero De inuenit.lib.1.
etiam hoc mihi videor videre esse quasdam
cum adiunctione necessitudines: quasdam sim-
plices & absoluas. Et paulo post, Reperi as
nullam esse rem, quam facere necesse sit, nisi
propter aliquam causam, quam adiunctionem
nominamus. Pariter autem inuenias esse mul-
tis res, ad quas necessitudinis similis adiunctio
non accedit. Quod genus, ut homines mortales
necesse est interire: ut cibo utantur non necesse
est, nisi cum illa exceptione, si nolint fame pe-
rire. Et alibi Philosophus, n̄ δ̄ ἀράγειν δίττον
η μὴ γένεται φύσιον καὶ τὸ ὄρυλε, n̄ δ̄ βίαια, n̄
ωδῆς τὸ ὄρυλε. οὐσερό λιθός τε ἐξ ἀράγειν καὶ
ἀναγέννατο φέρει), αἰλίας τὸ ὄρυλε ἀράγει-
*λε. Necessitas autem est duplex: una est se-
cundum naturam & propensionem: altera est
violentia, quæ contra propensionem. Quemad-
modum lapis necessitate & sursum & deor-
sum fertur, sed non eadem necessitate. Qua-
de re plenius Scholasticorum coryphaeus
Thomas Necessus est, quod non potest non esse.
Quod quidem conuenit alicui uno modo ex
principio intrinseco: siue materiali, sicut quum
dicimus omne compositum ex contrariis necesse*

E est cor-

1. Post. anal:
cap. II

Summa
1. q. 82. 1

66 FRANCISCI GOMARI
est corrupti; sive formalis, sicut quum dicimus,
quod necesse est triangulum habere tres angu-
los equales duobus rectis. Et hec est necessitas
naturalis & absoluta. Alio modo conuenit ali-
cui, quod non possit non esse, ex aliquo extrin-
seco, vel sine, vel agente. Fine quidem, sicut
quum alius non potest sine hoc consequi finem
aliquem; ut cibus dicitur necessarius ad vitam &
equus ad iter. Et hec vocatur necessitas finis:
qua interdum etiam utilitas dicitur. Ex agen-
te autem hoc alicui conuenit, sicut quum alius
cogitur ab aliquo agente; ita quod non possit
contrarium agere: & hec vocatur necessitas
coactionis. Atque haec de necessitate satis:
qua ad huius argumenti intelligentiam
necessaria sunt & veterum verbis propo-
sita, ut maioris essent ponderis. Reliquum
iam est, ut ea ad institutum nostrum apte-
mus. Nam recte vir doctissimus ait, Non
temere in scholis inuentas fuisse distinctiones
de necessitate secundum quid & absoluta: item
consequentis & consequentiae. Addo immu-
tabilitatis, utque loquuntur infallibilitatis
& coactionis. Etenim nihil sua natura
tam contingens existit, ut non tribus mo-
dis ex hypothesi sit necessarium existen-
tia, decreto, & præscientia Dei definita.

Nam

Calvinus
Instit.lib.1.
c. 16. §. 9

Nam non minus verum quām tritum il-
lud ex Aristotele dictum *Quidquid existit,*
quā existit (addo *quidquid futurū*, qua
futurū) *necessarium est*: quia alias duo
contradictoria simul essent vera: quod na-
turæ repugnat & veritati Dei; *in quo non*
est simul Etiam & Non. De qua re acutè, ut
sollet, Augustinus, *Tam non possunt futura*
non fieri, quām non fuisse facta præterita: quo-
niam non est in Dei voluntate, ut eo sit aliquid
falsum, quo verum est. Quapropter omnia que
futura sunt, sine dubio sient: si autem facta non
fuerint, futura non erant: ita omnia que verè
præterita sunt, sine dubio præterierunt. Deinde
de stirerum naturam & causas secundas
(quas Deus non tollit, sed ordinat) & no-
titiam hominum, occultam Dei admini-
strationem ignorantium species, contin-
gentia sunt innumera; in iesibus animatis
& inanimis: sin Dei decretū & præscien-
tiam suspicias, pariter necessaria sunt om-
nia ex hypothesi, necessitate, ut vocant,
immutabilitatis & consequentiaz. Nam
quām vniuersa & singula nō solum cuen-
ta, sed etiam conditiones & media, ut an-
te probauimus, decreta & præscita sunt à
Deo & secundūm decretum & præscien-
tiam

tiam ordinentur : consequitur ea secus euenire non posse: eoque omnia, suo quodam modo, esse necessaria. Quandoquidem nec decretum Dei immutari potest, nec præscientia falli. Nam si quid aliter eueñiat, quam decreuit Deus, id eo fit nomine, quod decretum exequi , aut non possit , aut nolit : at prius omnipotentiae, alterum sapientiae & constantiae voluntatis illius è diametro aduersatur : ut pluribus ante demonstrauimus. In quam sententiam recte de Deo ait Augustinus,

Cuius voluntas, rerum necessitas est. Hæc autem contingentiae & necessitatis in una re, sed diuersa ratione, cōuenientia, exemplis firmari & illustrari potest plurimis: sed nos pauca, breuitatis causa, decerpemus.

Iosephus in Ægyptū deductus, ad regiam dignitatem euectus, à fratribus honoratus iisque alendis præfectus est & contingenter & necessario. Ac contingenter quidem ex natura ipsius Iosephi & causarum secundarum serie, nempe fratrum inuidia & plagio, mercatorum accessu & emptione, captiuitatis occasione , somniorum recitatione, pincernæ memoria, mandato Pharaonis, fratrum in Ægyptum aduentu & reditu.

& redditu. Quæ causæ mediæ, ut fuerunt contingentes sua natura & principiis; ita contingenter ex iis effecta illa consecuta sunt: quia fuerunt arbitraria. Contra vero eadem fuere necessaria, ex Dei prouidentia: ut liquet non solum ex euentu (qui necessarium & maximè illustre decreti argumentum: quia nihil sit, quod non decreuerit aut efficere aut permittere omnipotens Deus) sed etiam ex certa decreti Dei præscientia & prophetia, iterato diuinatus somnio: vnde etiam necessariò ex hypothesi, euentus illi promanarūt. Quia Deus immutabilis & à ^{Gen. 37.7.9.} *quod non potest.* Nec secus ille qui Prophetam certum, rogantem id Dei iussu, ferire noluit, à leone occisus est contingenter; quia per causas secundas seruari poterat: attamen necessariò, ratione decreti & prophetiæ diuinæ. Similiter in prælio cæsus est Achabus contingenter & fortuitò ratione causalium secundarum, cum sagittarij hostilis in incertum iaculantis; tum occursus Achabi: at necessariò ratione decreti & prædictionis Dei. Paribus etiam modis scelerata Achabi coniux Iezabel in Iezrehel à canibus deuorata est contingenter:

gentes: quia in vita seruari diutius, aut alia
 ratione mori potuit: si naturam illius &
 regis, qui de fenestra præcipitari curauit,
 arbitrium spectes: deinde exposita cani-
 bus, ab iis negligi: aut canum ferocia ab
 hominibus arceri potuit. Contra vero
 etiam necessario id contigit, ex decreto,
 præscientia, & prædictione diuina. Sic
 etiam Cyrus procreatus est & hoc nomi-
 ne donatus, in regnum eucætus, Babylone
 potitus, Iudæorum liberator & templi di-
 uini restaurator effectus est, contingenter
 quidem, si parentum & Cyri naturam li-
 beramque voluntatem consideres; sed
 necessario ratione decreti diuini, quod
 iam olim patefecerat Deus. Porro ut ad
 Nouum testamentum me conferam: il-
 lustriſſimum est, quod primò seſe offert
 nostri. Seruatoris exemplum. Etenim
 Christum in templo vinciri contingens
 erat: nam vinciri poterat si naturam illius
 spectes, in eo fere necessarium, si aduersa-
 torum furorem attendas: at non vinciri
 necessarium fuit, quia eius hora nondum ade-
 rat. Contra vero postea sub Pascha Iero-
 solymis, à Iuda doméstico proditum, vin-
 ciri, à Pilato damnari & medium inter
 latrones

Ex. 44.28
 & 45.1

Joh. 7. 30. 44

laurones crucifigi , lancaque transfigi
 erat contingens, si naturam Christi valen-
 tem & vegetam, ac voluntatem illius li-
 beram potestatemq. consideres: deinde,
 si causas secundas Iudam sacerdotes, mili-
 tes , Pilatum , specetes : quorum operandi
 principium fuit voluntas. Eoque & consi-
 lio & executione contingens fuit Christi
 perpessio. Nam ut aliud potuerunt Chri-
 sti hostes statuere : sic statutum , mutata
 voluntate , minimè exequi : ut ante cre-
 brius contigerat. Eadem tamen Christi
 perpessio alia ratione fuit necessaria, nimi-
 rū, præfinitione, præscientia & prædictio-
 ne Dei: quia hora eius aduenierat: & mortis
 poculum auferri aut differri erat adiuua. Gr.
 Hinc Christus ait, Filius hominis uadit prout
 definitum: & perpessionis suæ eiusque cir-
 cumstantiarum necessitatē totes incul-
 cat. Sic Christi ossa non sunt fracta con-
 tingenter & necessario ; contingenter , si
 fragilem ossium naturam & vires libe-
 ramque militum voluntatem specetes: ne-
 cessariò, ex hypothesi decreti & præscien-
 tia Dei immutabilis , & horum indice
 prophetia; quæ fieri irrita non potuit; quia
 Scriptura solui non potest. Deniq. templum

Matth. 26. 1

Luc. 22. 43

Matth. 26. 42

Marc. 14. 36

Luc. 22. 23

Luc. 9. 24

& 17. 25

& 22. 37. &c.

24. 26. &c.

Ierosolymitanum euersum est cōtingēter & necessariō, quia pérstare potuit, si interna illius principia & causarum secundarum naturam, mutabiliē Romanotum militū voluntatem, contra Imperatoris sui mandatum nitentem, intuearis: si Dei præfinitionem præscientiam & prædictionem animaduertas, ditutum est necessariō. Quia ut decretum & præscientia Dei constant: sic & *verbū Dei excidere non potest*. Itaque contingentia, hoc est, ordo inter causam & effectum mutabilem, cum necessitate euentus ex hypothesi præfinitionis diuinæ optimè cōgruit. Quia mediorum naturam non tollit, sed tuetur, eaque vtitur & ordinat, tanta sapientia & opportunitate, vt ex causis contingentibus, sine vlla coactione, euentus destinatus necessariō consequatur. Sic itaque, ait Augustinus, *administrat omnia que creauit, ut etiam ipsa proprios exercere & agere motus finat*. Quare nec Deum peccati auctorem statuimus, nec fatum cum Stoicis fingimus: nec voluntatis natuā libertatem, nec consiliorum aut operum cæterorumque mediorum usum, decreti & præscientiæ Dei constantia & necessitate,

Ezechias
de. excid.
Hierosol.
lib. 5.c. 42
Matth. 24. 2.

Rom. 9. 6

De civi. Dei
lib. 7.c. 30

itate, subuertimus; sed potius stabilimus. Idque grauiter copioseque aduersus Ciceronem, (*qui dum vult facere liberos, facit sacrilegos*) demōstrauit Augustinus. Nam inter cætera quæ præclarè, reiecto fato, dissentit, *Non est, inquit, autem consequens, ut si Deocertus est omnium ordo causarum, ideo nihil sit in nostra voluntatis arbitrio.* Et ipse quippe nostræ voluntates, in causarum ordine sunt, qui certus est Deo eiusque prescientia continetur: quoniam & humanae voluntates humanorum operum cause sunt. Atque ita qui omnes rerum causas præsciuit, profectò in iis causis, etiam nostras voluntates ignorare non potuit, quas nostrorum operum causas esse præsciuit: & ideo quidquid valent, certissime valent & quod facturæ sunt ipsæ, omnino facturasunt; quia valituras atque facturas ille præsciuit, cuius præscientia falli non potest. Et sequentibus, Proinde non frustra sunt leges, obiurgationes, exhortationes, laudes, vituperationes: quia & ipsas futuras esse præsciuit, & valent plurimum, quantum eas valituras esse præsciuit, & preces valent ad ea impetranda, quæ se precantibus concessurum esse præsciuit.

De civi. Dei
lib. 5. c. 9

Ibid. c. 10

CAPVT XI.

ATQVE hæc de contingentia & necessitate ac prima mediorum , (quibus diuina vtitur prouidentia) distinctione: ad alteram porro transcamus. Media enim alia sunt bona & per se ordinata, alia mala seu peccata & in se inordinata. Illa solùm & potenter efficit: hæc consultò ad bonum permittit: veraque ordinat & ad destinatos fines regit Deus , consilio & modo saxe occulto ; sed nunquam iniusto.

Nihil enim, ait Augustinus, fit visibiliter aut sensibiliter, quod non de interiori atque innibili aula summi imperatoris, aut subeatetur aut permittatur, secundum ineffabilem iustitiam premiorum atque penarum, gratiarum & retributionum in ista totius creature amplissima quadam immensaq; republica. Qui tertius ordinationis divina modus.

Ac bona quidem tam naturæ (ut substâtias, motus actiones & perfectiones rerum) quam morum, seu virtutes tâ ciuiles quam spirituales, à Deo nō solùm ordinari, sed etiâ effici, ex Sacris literis, ut ante ostendimus, & natura constat. Quia vt Deus summum bonum, ita omnis boni, & tantum boni origo & au-

dor

De trinit.
lib. 3. c. 4.

Etor est: iisque modis, quos modò expli-
cavimus. Vnde ex communi hominum
sensu definitur à Platone οὐσία αἰδής & ^{in Definitionibus.}
τ' ἀγαθὸς φύσεως αἵτια, essentia sempiterna &
boni nature causa. Etenim omne munus bo- Iac. 1. 17
num & omne donum est perfectum supernè,
descendens à patre luminum: apud quem non
est transmutatio, nec conuersio obumbratio.

Deus est lux & tenebrae in eo non sunt velæ. 1. Joh. 1. 5

Qua de re eleganter Augustinus, Nequa-
quam dubitare debemus rerum que ad nos per- Enchirid. 21
Laut. c. 23
sinent bonarum causam non esse nisi bonitatem
Dei: malarum vero, ab immutabilis bono defi-
cientem boni mutabilis volatatem prius An-
geli, postea hominis. Nec obstat, quod alibi
ait Dominus *le formare lucem & creare te.* Esa. 45. 6. 7
nebras: facere pacem & creare mala. Neque
enim mala, ut ait Gregorius magnus, que
nulla sua natura subsistunt, à Domino crea-
tur: sed creare se mala Dominus indicat, quum
res bene conditas nobis male agentibus, in fla-
gellum format: ut ea ipsa, & per dolorem quo
feriunt, delinquentibus mala sint: & per na-
turam, qua existunt, bona. Qua de re tota
grauiiter & distinctè Tertullianus, *Mala* Adversus
Marc. lib. 2.
dicuntur & delicta & supplicia. Item, Nos
autem adhibita distinctione utriusque forme,
separatis

separatis malis delicti & malis supplicij, malis
 culpe & malis pœna, suam cuique parti defi-
 nimus auctorem. Malorum quidem peccati
 & culpe, Diabolum: malorum vero supplicij
 & pœna Deum creatorum: ut illa pars malitiae
 depuretur, ista iustitiae mala condenti indicia
 aduersus mala delicta. De his ergo creator pro-
 fitetur malis, quæ congruunt iudicii. Quæ qui-
 dem illis mala sunt, quibus rependuntur: cate-
 rum suo nomine bona; quia iusta & bonorum
 defensoria & delictorum inimica atque in hoc
 ordiné Deo digna. Mala vero seu peccata,
 quæ fiunt, Deum permettere (hoc est, non
 impedire quum possit) res ipsa loquitur.
 Nam alias ea efficeret ac probaret, aut
 ignoraret, aut impedire non posset: sed
 prius iustitiae, alterum sapientiae, postre-
 dum omnipotentiae illius aducatur.
 Atque huc pertinent sequentes Scripturæ
 loci, *Impediui te ne peccares mihi, nec permi-
 si, ut tangeres eam. Non permisit ei Deus ut
 noceret mihi. Non permisit cuiquam opprimere
 eos. Qui in prateritis etatibus permisit gentes
 suis ipsarum viis ingredi.* Tentatio vos non
 apprehendit, nisi humana. Fidelis Deus qui non
 permitte vos tentari, supra id quod potestis.
 Permissio interim sic malis, quæ fiunt at-
 tribui-

Gen. 20. 6

Gen. 31. 7

Aa. 14. 16

1. Cor. 10. 13

tribuitur: ut bonis tamen minimè derogetur. Sic Paulus ait, *Spero temporis aliquantum mansurum me apud vos, si Dominus permiserit.* Et alibi, *Atque id faciemus, siquidem permiserit Deus.* Hæc tamen differentia quod illa etiam efficiat; sed mala minimè. Cæterum *Deum peccata permittere non insciūm, nec inuitum, aut negligentem,* sed *consulto & volentem perspicuum est.* Quia nec sapientissimus quidquam agit imprudenter, nec omnipotens mundi gubernator incuria aut inuitus. Itaq. non parum hallucinantur qui permissionem consilio & voluntati omnino opponunt. Nec propterea tamen contrarias in Deo statuimus voluntates, quia diuersa ratio contrarietatis speciem tollit. Quamuis enim Deus peccata quæ eueniunt propriè & per se non velit, aut velle possit, qua peccata sunt; quia sanctissimus: eadem tamen ~~xerxæ~~^m aliquatenus per accidens vult, nimirum permittere, propter aliud, qua media sunt, & per accidens sapientiæ diuinæ rationem habent boni. Sic Iosephi venditio, Iobi afflictio, Achabi deceptio, filiorum Heli, Rechabæami, Amaziae, consumacia, Semei maledictum, Christi crucifixio,

Gen. 45.8
Iob. 1.17.21
1. Reg. 22.23
1. Sam. 2.26
1. Reg. 12.15
2. Par. 25.20
2. Sam. 16.10
Esa. 53.10

Matth. 8. 32 cifixio, Gergesenorum vastatio, peccata fuerunt hominum & Satanæ grauissima: at eadem tamen, quamvis alia ratione, Deum iustè voluisse Scriptura demonstrat. Nec consultò solùm sed etiam *ad bonum* mala permittit Deus: quia summi boni perpetuò bona mens & bonus animus. Eoque à peccato in permissione illius omnino immunis est. Quandoquidem impedire, hominum instar, non tenetur maximus; nec nisi ad bonum permettete decreuit ac permittit optimus.

Enchirid. ad Lauren. c. 27 Quā de te præclarè Augustinus Melius enim iudicauit de malis bene facere, quām mala nulla esse permettere. Et postea, Non ergo sit aliquid nisi omnipotens fieri velit vel sinendo ut fiat, vel ipse faciendo. Nec dubitandum est Deum facere bene etiam sinendo fieri quæcunque sunt male. Non enim hoc nisi iusto iudicio sinit. Et profecto bonum est, omne quod iustum. Quamvis ergo ea quæ mala sunt, non sint bona: tamen ut non solùm bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, ut essent & mala, nullo modo esse sine revertere ab omnipotente bono. Cui procul dubio quām facile est, quod vult facere, tam facile est, quod non vult esse, non sincere. Hoc nisi credamus

damus periclitatur ipsum nostræ fidei confessio-
nem initium: quanoscere in Deum Patrem omni-
potentem credere confitemur. Neque enim ve-
raciter ob aliud vocatur omnipotens, nisi quia
quidquid vult, (addere in, aut potest velle)
potest, nec voluntate cuiuspiam creature, vo-
luntatis omnipotentis impeditur effectus.

CAPUT XII.

ATQUE hæc de peccati permissione:
cuius adiunctum necessarium est
ordinatio illius & regimen. Quod sensu
permissionem peccati, efficacem nonnulli,
non simpliciter: sed quodam modo no-
minant: non quod peccatum Deus effi-
ciat; sed ordinem illius. Non enim pro
libidine Satanae & hominum, peccata
quouis tempore, aut modo aut in quem-
vis crumpere aut postea promiscue gra-
fari permittit Deus: sed inde ab initio ad
fines usque destinatos ordinat ac dirigit.
Nam vniuersa & singula consilia mode-
ratur, voluntates flecit, conatus vertit
hue illuc, euentus temperat pro arbitrio
suo: ut antea copiosè demonstrauimus.
Itaque ordinacionis peccati non minus quam
boni,

Bizza Tom.
1. De aeterna
P. x. p. 192

boni, *partes* sunt duæ, principium quod in consiliorum voluntatum & conatum regimine situm est: & perfectio quæ in euentuum ad fines decretos gubernatione consistit. Quare à veritatis scopo aberrant plurimi qui aut otiosam omnino permissionē statuunt: aut concessō cœntus regimine principium peccati ab ordinatione diuina eximunt. Vtrumque enim diuinitus ordinari & regi non tantum ex iis, quæ supra differimus, sed ex aliis etiam expressioribus Sacrarum literarum testimoniosis constat. Qualia è multis sunt hæc Gen. 45. 8. *Non vos misistis me huc, sed Deus ipse.* Exod. 4. 21. *Et ego indurabo cor eius,* ut non dimittat populum. Exod. 9. 12. *Et indurauit Iehoua cor Pharaonis,* neque obediuit eis quemadmodum locutus fuerat Iehoua ad Mosem. Exod. 14. 17. *Ecce ego induro cor Agyptiorum & ingredientur post eos* Deut. 2. 30. *Et noluit Sihon rex Hisbon,* ut transiremus per se: *indurauerat enim Iehoua Deus tuus spiritum eius & obfirmauerat cor eius* ut daret eum in manum tuam. Ios. 11. 20. *A Iehoua enim fuit quod obfirmabant cor suum ad occurrentium bello Israëli,* ut internectioni deuoueret illas, nec fieret illis gratia: sed ut perderet

deret eos, quemadmodum praeceperat Iehoua
Mosi. 1.Sam.2.25. Et non audierunt vocem
patris sui: quis volebat Iehoua occidere eos:
1.Sam.16.15. Spiritus autem Iehouæ recessit a
Saule & terruit eum Spiritus malus a Iehoua:
2.Samuel.12. 11. 12. Sic dixit Iehoua, En ego
fuscaturus sum aduersus te malum de domo
tua, collamq; uxores tuas in oculis tuis & dabo
proximo tuo, dormietq; cum uxoribus tuis in
oculis solis huius. Tu enim fecisti absconditè:
ego autem faciam verbum istud in conspectu
omnis Israël & in conspectu Solis huius. 2.Sa.
16.10. Dominus enim præcepit Semei, ut ma-
lediceret Davidi: & quis est qui audeat dice-
re quare sic fecerit? 2.Sam.24.1. Et addidit
furor Iehouæ irasci contra Israëlem & conci-
ravit Dauidem in eos dicendo, vade numéra
Israëlem. 1.Reg.12.15. Et non exaudiuit rex
populum. fuit enim causa à Iehoua, ut confir-
maret verbum suum quod locutus fuerat ipse
per manum Abie Silonitæ ad Jeroboam filium
Nebat. 1.Reg.22.23. Nunc ergo dedit Iehoua
spiritum mendacij in ore omnium istorum
Prophetarum tuorum. 2.Par. 11.4. Sic dixit
Iehoua, Ne ascendatis neque pugnetis contra
fratres vestros: renertimini quisq; in dominum
suum: quia à me facta est resistitia. 2.Par.25.20.

Et non acqueuit Amazias: quia à Deo erat
ut tradiceret eos in manum Iobus cap. 1. 21.
non ait Dominus dedit: Diabolus abstu-
lit; sed, Dominus abstulit: sit nomen Domini
benedictum. Iob. 19. 21. Manus Dei telligit me.
Psal. 105. 25. Conuertit cor eorum, ut odio ha-
berent populum suum, ut machinarentur dolos
in seruos eius. Esa. 6. 10. Impinguacor populi
huius & aures eius aggredia & oculos eius
claude: ne forte videat oculis suis & auribus
suis induiat & corde suo intelligat & conuerta-
tur & sanet cum Esa. 10. 15. An gloriabitur
securis aduersus secantem ipsa: an magnifica-
bitur serra aduersus eum qui ipsam agitat? *Esa. 19. 14.*
Dominus miscuit in medio eius spi-
ritum vertiginis & errare fecerunt Egyptum
in omni opere suo Esa. 63. 17. Quare fecisti nos
errare Iehoua, à viis tuis: recedere fecisti cor
nostrum à timore tui. Ezech. 14. 9. Propheta
quum errauerit & locutus fuerit verbum ega
Dominus decepi Prophetam illum. Eze. 24. 21.
Sic ait Iehoua ecce ego prophanatus sum san-
ctuarium meum, excellentiam roboris vestri
desiderium oculorum vestrorum & cui indu-
get anima vestra: etiam filii vestri & filii
vestri quos reliquistis, gladio concident. Act.
20. 27. Hunc definito illo consilio & præscientia

Dei

Dei deditum, quum accepistis; manibus sceleratis cruci affixum interemistis. Act. 3.17.18.
Scio vos per ignorantiam ista fecisse sicut & primores vestros: Deus autem que prænunciaverat per os omnium Prophetarum suorum Christum suum perpessurum, ita impletuit. Ro. 1.26.

Tradidit illos Deus fædis affectionibus. Ro. 9.18.

Cuius vult, miseretur: quem vult, indurat.

2. Thes. 2.11. Ideo igitur mittet eis Deus efficiam deceptionis, ut credant mendacio. 1. Petr.

3.17. Melius enim est ut bene agentes, si ita vult Dei voluntas, malis afficiamini, quam male agentes. 1. Pet. 4.19. Qui malis afficiuntur ex voluntate Dei. Sed testimoniorum

satis: ex quibus omnibus liquet existimo, non ea solùm quæ bona sunt, sed peccata quoque, diuina gubernatione ordinari & omnino dirigi. Quod & Augustinus,

cuius apud orthodoxos grauissima, semper habita est auctoritas, pluribys in locis, disertè testatur ac comprobatur. Qua-

lia inter cætera sunt hæc. Nam, inquit, & vitiaram nostrorum non est auctor Deus,

De Gen. ad
lit. c. 5

sed ordinator est: quum eo in loco peccatores constituit. & ea perpetuè cogit, qua merentur.

Ad hoc valet, quod ones popunqntur ad dextram, hædi ad sinistram. Quedam ergo & facit &

ordinat: peccatores autem, in quantum peccatores, non facit sed ordinat tantum. Et alibi
 De ciui. Dei lib. 14. c. 26 Deum appellat, creatorem omnium naturarum, i voluntatum autem bonarum adiutorem ac remuneratorem, malarum autem relictorem & damnatorem, utrарumque ordinatorem.

Ibi. lib. 5. c. 9 Et præcedentibus, In eius voluntate summa potestas est: qui creatorum spirituum voluntates bonas adiuuat, malas iudicat, omnes ordinat: & quibusdam tribuit potestatem, quibusdam non tribuit. Sicut enim omnium naturarum creator est, ita omnium potestatum dator non voluntatum. Malae quippe voluntates ab illo non sunt, quoniam contra naturam sunt, que ab illo sunt. Atque huc etiam pertinet

Lib. 11. c. 10 quod in Confessionibus ait, Et tamen peccabam Domine Deus ordinator & creator omnium, peccatorum autem tantummodo ordinator. Sic enim locum illum, qui vulgo vitiouse legitur, Tantum non ordinator, restituendum omnino esse: ut ex re ipsa & iis quæ adduximus aliisque eiusdem auctoris sententiis constat. Nec dubito, quin compendio literarum, Tantummodo, scriptum fuerit: quod librariorum incuria in, Tantummodo, abierit. Sic etiam Fulgentius, qui Augustini sententiis adeo delectatus est,

est, ut eas pluribus in locis non tam imita-
tus sit, quam expesserit, Mala vero, inquit,
futura opera illorum, quos non predestinavit
ad regnum, sed ad interitum, prescivit poten-
tissima Deitate & ordinavit prouida bonitatem.
Et alibi, Deus itaque licet auctor non sit ma-
larum cogitationum, ordinator tamen est ma-
larum voluntatum: & de malo opere cuiuslibet
bet mali, non desinit ipse bonum operari. Nec
in ipsis iniustae voluntatis operibus deserit ope-
rum suorum iustum ordinem: quia & hoc in
ipso ordine habet, quod malam iuste deserit vo-
luntatem. Quam tamen sic, in suis malis ope-
ribus a se discedentem, deserit; ut ibi permit-
tentis Dei operatio bona non desit: dum & in
peccatis voluntate iniusta implet ipse iusti-
tiam, & de malo quo peccantem iudicat, quibus
ipse vult beneficium prorogat. Atque huius
ordinationis gratia fit, ut ea quæ a Satana
hominibusque promanant mala, etiam
Deo, quamuis alia ratione, passim in Sa-
crist litteris ascribantur. Nam ut è multis
pauca delibemus, sic Pharao & a se & a
Deo induratus dicitur: Iobi bona & a
Chaldaeis Diaboli instinctu & a Domino,
ablata: Satanas Dauidem incitauit ut po-
pulum superbè numeraret, idemque Deo.

Ad Moni-
mum lib. 1.
cap. 24

Ibid. c. 26

Exod. 7. 13
& 4. 21

Iob. 1. 12.

17. 21

1. Par. 21. 1

2. Sam. 24. 2

2.Sa.16.10 attribuitur: Semper scelerate Davidi ma-
 sedixit, & Dominum ei præcepisse fate-
 tur David: Sathanas & pseudoprophetæ.
 1.Reg.22.2; Ezec.14.9 populum decipiunt; quod Deus etiam
 tibi vendicat: denique quemadmodum
 Esai.10.12 crudelis Iudeæ vastatio Sanheribo, &
 Iacob.4.8.10 excidium Moabitarum Chaldaicis ascri-
 bitur; sic utrumque *Dei opus* appellatur.
 Verum enim uero non ea mente hæc di-
 cuntur diuinitus, quod illorum & simi-
 lium auctor sit Deus, quâ peccata sunt,
 (nam eatus permittit solum) sed ratio-
 ne subiecti & ordinationis illius. Quia ad
 eandem actionem Deus homines Sata-
 nas concurrunt varie, sine uilla diuinæ iu-
 stitiæ & maiestatis macula. Nam actio
 per se & regimenter à Deo est, tanquam cau-
 sa prima: à creatura, ut secunda: vitium
 vero à creatura sola. *Quod potest Deus pu-*
nire, non facere: ut scite monet Fulgentius.
 Lib.1.ad Monimum cap.19
 2.Petr.2.8
 2.Tito.4.18 Etenim quin ea quæ perpetrantur pec-
 cata sint *epyx droga* actiones aut opera con-
 tra legem *Dei*; unde opera mala appellantur:
 tria in illis sunt obseruanda, materia in
 quâ hærent, forma, & adiunctum regi-
 men. *Materia seu subiectum peccati* sunt
 actiones, ex quæ aut interior & afflitti-
 nimi-

nimirum mentis, voluntatis, affectuum:
aut externæ & corporis. Vnde peccata ex
Augustino vulgo definiuntur facta, dicta,
concupita contra legem Dei. Forma peccati,
est arouia violatio legis: quæ non est pro-
prium actionis, sed accidens & singularis
illius æra ordinis naturalis perturbatio;
cum actionis in se consideratæ, tum ra-
tione finis debiti. Siquidem actionis ince-
gritas ita corruptitur: & ordo illius, ad
finem legitimum, tollitur. Adiunctum de-
niique regimèn est peccati ad bonum uni-
uersi, per accidens providentiae diuitæ;
æra iusta ordinatio. Primum igitur
peccati subiectum, ut per accidens pecca-
ti malum, sic per se bonum est: eoque pro-
manat à Dei providentia, non solum uni-
versali (qua tanquam causa prima creatu-
ras & operationis principia ac facultates
à se primum inditas sustentat ac conti-
nuat) sed etiam particulari; qua ut agens
liberrimum singula pro arbitrio varie per-
mouet. Nam Deus omnis motus & actio-
nis, (qua naturalia, non qua vitiosa) om-
nisque boni citra controversiam origo &
auctor est. In ipso enim vivimus, mouemur
& sumus. Idque doctè & eleganter demoni-

Copiaria Fau-
stum lib. 22
cap. 17

A&17.28

Enchirid. ad
Lauren. c. 12

Ibid. c. 13

Contra ad-
uersarij legis
cap. 5

strat Augustinus, *Natura igitur omnes, inquit, quoniam naturarum prorsus omnium summè conditor bonus est, bona sunt.* Item, *Omnis namque natura, etiamsi vitiosa est; in quantum natura est, bona est: in quantum vitiosa est, mala est.* Et alibi, *Quod enim malum est per vitium, profecto bonum est per naturam.* Vitium quippe contra naturam est, quia natura nocet: nec noceret nisi bonum eius minueret. Non est ergo malum nisi privatio boni: ac per hoc nusquam nisi in re aliqua bona, et si non summè bona (quoniam summè bona incorruptibilis & immutabilis perseverat, ut Deus est) non tamen nisi in bona: quoniam non noceret nisi minuendo quod bonum est. Ac per hoc bona sine malo esse possunt sicut ipse Deus & quæc superiora caelestia: mala verò sine bonis esse non possunt. Hinc igitur constat et si peccatum non possit esse in se bonum, bonum tamen illius esse subiectum. Deinde & ordinatio illius iusta est: quia ex puro auctore, bono fine, & modo promanat. Quæ tria ad perfectionem operis requiruntur. Nec enim sanctitati diuinæ quidquam derogat, quod peccata ordinet: sed sapientiam & bonitatem illius demonstrat, quod ea quæ creaturæ culpa inordinata

ordinata sunt, in ordinem creator redigat.
Sicut enim, ait augustus ille scriptor, *bono*
et malè, malum est: sic malo bene uti bonum
est. Et alibi, *Sicut iniqui male videntur bonis*
operibus Dei: sic contra Deus bene utitur ma-
lis operibus iniquarum. Ut enim medicus
venena non procreat, sed ad corporis in-
columitatē venenis probè & cum lau-
de utitur: sic & Deus peccata non efficit,
sed ad bonos fines bonoque modo sema-
per dirigit: quamuis ea non semper asse-
quamur. *Quia iudicia Dei sunt abyssus mal-*^{psal. 36.7}
i. Adeo ut non immerito exclamet Apo-
stolus, O profunditatem diuinarum tum sa-^{Rom. 11.33}
pientie, tum cognitionis Dei! quam inscruta-
bilia sunt eius iudicia & eius viae imperuesti-
gabiles! Fines autem sunt varij: è quibus
præcipuos & communiores recéscimus.
Ac primum si reprobos spæctes, proximus
finis est, iusta eorum patefactio & poena;
quam aut sibi met inferunt; aut ab aliis fer-
tunt: remotior est merita damnatio & in-
teritus. Sic gentiles tradente Deo fœdis
suis affectibus mancipati; mercedem quam
opportuit, erroris sui in se se receperunt. Et
quia multi amorem veritatis non receperunt,
propterea mittet illis Deus efficacia deceptio-^{R. 1. 26.27}
^{1. Thess. 1. 10}
^{11. 12}

98 FRANCIS GOMARI
nis, ut credant mendacio: ut damnentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed acquiescerunt in iniustitia. Sic Deus Satanae & pseudoprophetarum mendacia occulto prouidentiae fræno (quod præceptum metaphoricè dicitur) effræniatam Achabi impietatem iustissimè puniuit.

Moral. in
Iob.lib.25.
cap.12

Sic Deus Satanae & pseudoprophetarum mendacia occulto prouidentiae fræno (quod præceptum metaphoricè dicitur) effræniatam Achabi impietatem iustissimè puniuit. De quo argumento eleganter & distinctè Gregorius magnus, Omne quippe peccatum, quod tamen citius paenitendo non tergitur, aut peccatum est & causa peccati: aut peccatum & pœna peccati. Peccatum namque quod paenitentia non diluit, ipso suo pondere mox ad aliud trahit. Unde fit ut non solum peccatum sit, sed peccatum & causa peccati. Ex illo quippe virtus culpa subsequens exierit: ex quo cecata mens ducitur, ut peius ex alio ligetur. Sed peccatum quod ex peccato oritur, non iam peccatum tantummodo, sed peccatum est & pœna peccati: quia iusto iudicio omnipotens Deus cor peccatoris obnubilat, ut precedentis peccati merito etiam in aliis cadat. Quem enim liberare noluit, deserendo perculit. Non ergo inumerata pœna peccati dicitur, quod iusta desuper irrogata cecitate, ex precedentis peccati ultiione, perpetratur. Quod videlicet agitur dispensatione supersus ordinata, sed inferius iniquitate confu-

confusa: ut & precedens culpa sit causa subsequentis, & rursum culpa subsequens sit pœna precedentis. Sin pios spectes, finis ad quem peccata hominum dirigit Deus, proximus quidem est, aut conseruatio corum in hac vita, vel in pietatis officio: aut exploratio virtutis; præsertim ut probati per patientiam manifesti fiant, vel sibi ad spem, vel alii ad imitationem: aut denique castigatione viciorum; ut meliores reddantur, quum vel ipsi peccant, vel in ipsos peccatur. Remotus vero finis est eorumdem fas. Si Deus optimus maximus sceleratim Josephi venditionem ad peccantium fratrum conseruationem clementer convertit. Quemadmodum & Satanæ improbitatem ad Apostolum in officio & modestia continendum, patientiam Iobi etiam nostro bono explorandam, Davidem cum populo castigandum, salutem eorum omnium procurandam gubernavit Deus. In quam sententiam rectè Gregorius magnus Apostatae quippe angeli persuasa voluntas est, sed tamen à Deo mirabiliter ordinatur, ut ipsæ quoque ciuii infidie utilitatibus honorum seruant, quos purgant dum tentant. Et alibi, Secreto ergo dispensationis ordine,

Aug. contra
Secundi-
num c.10
Rom. 5.4

Gen. 45.5

2.cor.12.7

Iob.1.11.12

Iac.5.10.11

Moraliorum

Iob.lib.16

cap.19.1-11

Ibid.lib.33
cap.18

92 FRANCISCI GOMARI
ordine, unde sauire permittitur iniquitas Dia-
boli: inde pie perficitur benignitas Dei. Ele-
gantissime verò Basilius magnus Σωτερέν-
σατε ἐν αὐτῷ τῇ πονηρᾳ εἰς γυμνάριον τῷ
ἱμετέρῳ ψυχῶν ὁ σορὸς καὶ τεραπονικῶς
δίκονον τὰ αἰθρώπια· ωστερὶ μετεῖσται
ἔχιδνος ἵνει εἰς στοιχεῖαν Φαρμακευν ἡτα-
νόλεω διπολεύματος. Hoc est, Ille igitur

sapientissimus & prouidentissimus rerum hu-
manarum dispensator eius (Diaboli) impro-
bitate simul uitetur ad nostrarum animarum
exercitationem, quemadmodum medicus ut-
pero veneno ad salutarem medicamentorum

8.COR.11.19 preparationem. Sic Paulus ait, Oportet here-
ses esse, ut, qui probati sunt, manifesti fiant.

1.COR.10.13 Et alibi, Tentatio vos non apprehendit nisi
humana. Fideliis autem est Deus, qui non sinet
vos tentari, supra id quod potestis: sed pre-
stabit, una cum tentatione, etiam euasionem,

Cap.8.28 Et ad Romanos, Nouimus autem iis qui de-
ligunt Deum, omnia simul conferre ad bonum:

De corre-
ptione &
gratia cap. 9 usque adeo omnia, ait Augustinus, ut etiam
si qui eorum deviant & exorbitant etiam hoc
ipsam eis faciat proficere in bonum, quia hu-
miliores redeunt ait, doctiores. Discunt enim
in ipsa via iusta cum tremore se exultare debe-
re, non sibi arrogando, tanquam de sua virtusa
fiduciam

Tom. I.
Ostat, quod
Deus non
sit auctor
peccati.

fiduciam permanendi: nec dicendo in abu-
 dantia sua, Non mouebor in eternum. Vlti^l Gal. 5.7
 mus denique finis est sapientiae, potentiae,
 bonitatis & iustitiae Dei gloria. Ad quam Rom. 9.17
 demonstrandam, ut Pharaonem excitauit
 & pios regit: sic & omnia operatur etiam im- Pro. 16.2
 pium ad diem malum. Porro modus ordina-
 tionis peccati varius est ac saepe occultus
 nunquam autem iniustus: quia a solo bo-
 no & summe iusto promanat. Quid si, ait
 Apostolus, iniustitia nostra Dei iustitiam Matt. 19.17
 commedat, quid dicemus? Num iniustus Deus,
 qui inferat paenam (humano more loquor) Ab-
 sit: alioquin quomodo index erit Deus mundi?
 Qua de re scite Augustinus, Scriptura ostendit non solum bonas reparatorum voluntates, De gratia &
 quas ipse facit ex malis: verum etiam illas que libero arbitrio c. 20
 conservant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, ut eas quo voluerit, quando voluerit, faciat inclinari, vel ad beneficia quibusdam prestanda, vel ad paenas quibusdam inge- rendas, sicut ipse indicat, occultissimo quidem iudicio, sed sine dubio iustissimo. Generatio vero ordinationis peccati modus est duplex: quorum prior est priuatio gratiae peccato aduersantis. Quum autem huiusmodi gratia alia sit interna; lux mentis & frænum

frænum cupiditatum : alia externa, furo-
 ris Satanæ & mundi repressio : sic & pri-
 uatio illius duplex est. Vna internæ gra-
 tiæ, qua mens luce & iudicio recto desti-
 tuitur & cupiditatibus fræna sic laxantur,
 ut ea tamen Deus perpetuò contineat &
 pro arbitrio gubernet. Atque huius priua-
 tionis ratione à quibusdam Deus deficiens,
 & remouens, prohibens peccati causa im-
 propriè nominatur. Sicut accidit de domo
 ruinosa quo sustentetur columnæ ; accedit ali-
 quis amouet columnam, cadunt lapides & edi-
 ficia de summo loco, suo pondere cadunt, que
 in seipsis descensus habent causam : tamen qui
 aufert columnam dicitur utcunque facere ca-
 sum : remouet enim fulcrum, quod ruinam prohi-
 bebat. Sic Deus natura sua bonus est, quatenus
 tamen iustus, vult punire peccantes, tollit gra-
 tiam & quoquo modo causa eorum que postea
 male fiunt potest dici: non vera causa: nam ea
 propria est interior, mala scilicet eorum voluntas. Etsi ab illa phrasi abstinere malim: non
 quia non sanctè ab iisdem intelligitur, sed
 propter ambiguitatem illius & ipsi signem
 aduersariorum calumniandi libidinem;
 qui secus, quam par est, interpretantur.
 Etenim quum peccatum non sit natura,
 sed

Pet. Mart:
 in Loci
 c. 14. §. 7.
 & 16

sed naturæ vitium, vnde & nihil ab Augu^stino In Euang.
 dicitur: non tam efficiens, quam de- Ioh. tract. 1
 ficiens illius causa statuenda est. Ut doct^r in
 ab Augustino explicatur quum ait, Ne- De cœli. Dei
 mo ergo querat efficientem causam male vo- lib. II. c. 7
 luntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens:
 quia nec illa effectio est, sed defectio. Deficere
 namque ab eo, quod summe est, ad id quod mi-
 nus est, hoc est incipere habere voluntatem
 malam. Causas porro defctionum istarum
 (cum efficientes non sint, ut dixi, sed deficien-
 tes) esse innentur, tale est ac si quisquam ve-
 lit videre tenebras vel audire silentium: quod
 tamen, utrumque nobis notum est. neque illud
 nisi per oculos, neque hoc nisi per aures: non
 sane in specie, sed in speciei priuatione. Nemo
 ergo ex me scire querat, quod me nescire scio:
 nisi forte ut nescire discat, quod scire non
 sciendum est. Ea quippe que non in specie, sed
 in eius priuatione sciuntur, si dici aut intelligi
 potest, quodammodo nesciendo sciuntur, ve
 sciendo nesciantur. Externa deficiens causa
 omorumque ambiguè appellatur, per se, aut
 per accidens. Illa est, quæ in se à restitutio-
 ne legis debita, hæc verò quæ in alio, à gra-
 tie lux communicatione indebita, deti-
 cit. Hic defectus peccato caret: & creatori
 tribui-

tribuitur: ille vero peccatum est, & creaturæ soli conuenit. Quia de re subiicit Augustinus, *Hoc scio naturam Dei nunquam nusquam, nulla ex parte posse deficere: & ea posse deficere, quæ ex nihilo facta sunt.* Quæ tamen quanto magis sunt, & bona faciunt: tunc enim aliquid faciunt, quum causas habent efficientes: in quantum autem deficiunt, & ex hoc mala faciunt (quid enim tunc faciant nisi vanæ?) causas habent deficientes. Sic postea cap. 9. *Quam ergo mala voluntatis efficiens naturalis, vel, si dici potest, essentialis nulla sit causa (ab ipsa quippe incipit spirituum mutabilium malum, quo minuitur atque depravatur naturæ bonum) nec talen voluntatem facit nisi defectio, qua deseritur Deus: cuius defectionis etiam causa utique deficit.* Quam Augustini sententiam nostri approbant eti & alia declarationis ergo adiiciant.

Calvinus De
æterna Dei
prædest.
opusc. p. 998

Hinc doctissimus Theologus, ut verè ab Augustino dictum libenter amplector, In peccato, sive in malo, nihil esse positum. Atque hac ratione doctè vulgo dicitur, Priuatiōnem rectitudinis actiū sumptam esse posse à Deo; non autem pauciū: quia illa est iusta poena: hæc iniusta culpa. Atque hæc priuatio est priuatio, gratiæ nimirum intērnae.

Altera

Altera verò est, externæ gratiæ; quā mortales Satanæ & mundi iniuriis, non absolutè, sed definitis à Deo iudice & temporis & modi limitibus, variè exponuntur.

Quod ex Iobi & Achabi historia liquet & Gergesenorum calamitas demonstrat. Etenim si ne in porcos quidem sœuire Satanas potuit, nisi data à Christo venia: quantò minus in homines? Itaque Diabolus efficax quidem est in incredulis: atq. Ephes. 1.2 operatur in iis, quod vult; sed non quantum vult. Quidquid enim Deo permittente ac gubernante malo facit, illud vult, quia malus: non autem quidquid vult, illud perficit: quia insatiabilis in eo malefaciendi libido & determinata diuinitus potestas. In quam sententiam grauite & rotundè Augustinus, *De fa*, inquit, sicut ipsi malo homines in terra: sicut etiam illi (immundi spiritus) non omnia que volunt facere possunt, nisi quantum illius (Dei) ordinazione sinuntur. Cuius plenè iudicia nemo comprehendit: iustè nemo reprehendit. Et Gregorius magnus, *Omnis voluntas Diaboli in- iusta est & tamen permittente Deo omnis po- testas iusta*. Ex se enim tentare quoslibet in- iustè appetit, sed eos qui tentandi sunt, prout

G tentandi,

Iob. 1.12
& 2.6
1. Re. 22.22
Matth. 8.31

De ciui. Dei
lib. 2. c. 23

Moral. in
Iob. lib. 18
cap. 8

98 FRANCISCI GOMARI
tentandi, non nisi tentari Deus iuste permittit.
Atque hic prior est ordinationis peccati
modus. Alter verò est bonarum occasio-
nū oblatio: quibus impij ad peccata per-
peram abutuntur. Quales sunt intus bo-
næ cogitationes, aut ordinariæ ex com-
munibus naturæ principiis, institutione,
experiētia; aut extraordianariæ & im-
mediate singulare Dei instinctu excitatæ:
foris, tum dicta, ut præcepta, narrationes,
promissiones, minæ; tum facta cæteraquæ
quæ in sensus incurruunt. Atque hinc faci-
le perspicitur sana mente à D. Martyre
dictum, *Indurationem esse effectum ire &*
restitutionis Dei, siue à Deo ipso, ut loqui solent,
immediate: siue per Diabolum: siue per homi-
nem exerceatur. Nam immediate Deus in-
durare potest, priuatione gratiæ iusta &
interna atq. admirabili bonarum occasio-
nū & cogitationū oblatione. Ad quam
sententiam illustrandam præclarum illud

Contra Iu-
lianum lib.
5. cap. 3
ac celebre Augustini dictum pertinet: Fa-
cit hæc miris & ineffabilibus modis, qui nouis
iusta sua iudicia non solum in operibus homi-
num, sed & in ipsis cordibus operari: qui non
facit voluntates malas: sed utitur eis ut vo-
luerit, quum aliquid iniquè velle non possit.
Nec

Nec Deo iniurius Martyr, quod postea addit, Clamans absurdum esse, Deum ponere causam indurationis: at velim ex ipsis audire in quem articulum fidei hoc absurdum incurrat? Etenim induratio, ut multa, & peccatum est & pœna peccati. Illius causa dici non potest propriè; sed tantùm per accidens, & occasio qua creaturæ abutuntur, ut modò offendimus: huius verò optimè; quia, quum Deus summus & iustus sit iudex, pœna omnis, qua pœna, proprium iustitiae illius opus est. Sic ait Augustinus, Contra Iulianum lib. 5. cap. 3

Tradit ergo Deus in passiones ignominie, ut fixe que non conueniant: sed ipse conuenienter tradit, & fiunt eadem peccata supplicia præteriorum & suppliciorum merita futurorum: sicut tradidit Achab in pseudoprophetarum mendacium, sicut tradidit Roboam in falsum consilium. Et alibi, *Etsi sunt quedam, que ita peccata sunt, ut pœne etiam sint peccatorum (vnde dictum est, Tradidit illos Deus in reprobam mentem, ut faciant quæ non conueniant) non ibi peccatum Dei est, sed iudicium.* Sed ut edò vnde digressus sum redeam: sic Deus peccatores mouet & bonas occasiones offert malis, ut interim à mali contagione utrimq. sit immunis. Ut enim con-

spicuus hic Sol radiis suis flores & fordes
æquè feriens, ex illis odoré suauissimum,
ex his verò teterimum elicit: sic & in-
conspicuus ille Sol noster Deus, eadem
sæpe ratione prouidentiæ suæ radiis & bo-
nos & malos permouet: sed pro vario eo-
rum ingenio, ex illis quam inseuit pietat-
em; ex hisce, quam non effecit, sed inue-
nit impietatem, in lucem iustè educit. Et
ut aër sole per vitrum coloratum pellu-
cente, lumen habet à sole, sed colorem à
vitro: sic actiones humanæ à Deo habent
ut sint & ordinatæ sint; ab hominis vitio,
ut malæ sint. Quamobrem in eodem ar-
gumento accusatur ac sæpius punitur crea-
turatum scelus & laudatur Dei iustitia:

Gree. Magn.
Moral. in
Iob.lib.16
cap.36

que et si iusto ordine, iniustum aliquid fieri
iustè permittit, inulum tamen abire non
sinit. Quod vel ex hisce testimoniosis per-
spicuum est. Gen.50.20. Vos cogitastis aduer-
sus me malum, Deus autem cogitavit illud in
bonum: ut faceret secundum diem hanc. Dent.
13.2.3. Si dixerit Propheta, Eamus & conse-
quamur Deos alienos, non audies vocem eius:
quia tentat vos Dominus, utrum diligatis eum.
Propheta autem ille interficiatur: quia locu-
tus est ut vos aperteret à Domino Deo vestro.

Iob.1.21.

Iob. 1. 21. Dominus dedit, Dominus abstulit:
sicut nomen Domini benedictum. Esa. 10. 5. 6. 7.
Assur virga furoris mei & virga qua est in
manu eorum, est ira mea. Ad gentem impiam
mittam eam & super populum furoris mei
mandabo ei, ut spoliet spolia & predetur pre-
dam & ponat eam in conculsionem, sicut
latum platearum. Ipse autem non sic existi-
mabit, nec cor eius ira reputabit, sed ad per-
dendum erit cor eius. Et vers. 12. Et erit quum
compleuerit Dominus omne opus suum in mon-
tes & in Ierusalem visitabo super fructum
magnitudinis cordis regis. Assur. Luc. 22. 22.

Filius hominis quidem, prout definitum est,
vadit: veruntamen via homini illi per quem
proditur. Idem egregie illustrat Augusti-
nus. Facta est, inquit, traditio à Patre: facta
est traditio à Filio: facta est traditio à Iuda.
Vnares facta est: sed queres discernit Patrem
tradentem Filium, seipsum Filium tradentem
& Iudam discipulam, tradentem magistrum
suum? Quia hoc fecit Pater & Filius in Cha-
ritate: fecit autem hoc Iudas in proditione. Vi-
deris quia non, quid faciat homo, consideran-
dum est: sed quo animo & voluntate faciat.
In eodem facto inuenimus Deum Patrem, in
quo inuenimus Iudam: Patrem benedicimus,

In epist. Joh
Tractatu 8.

Iudam detestamur. Quare Patrem benedicimus, Iudam detestamur? Benedicimus charitatem, detestamur iniquitatem. Quantum enim præstatum est generi humano de tradito Christo? nunquid hoc cogitauit Iudas, ut traderet Deus cogitauit salutem nostram, qua redempsumus: Iudas cogitauit prenum quo vendidit Dominum: Filius ipse cogitauit prenum quod dedit pro nobis: Iudas cogitauit prenum, quod accepit ut venderet. Diversa erga intentio, diversa facta facit. Quum sit unares ex diversis eam intentionibus si metuamur, unum amandum, alterum damnandum, unum glorificandum alterum detestandum intenimur. Sic idem & alibi, iniustum enim non est, ut improbis accipientibus nocendi potestatem, & bonorum patientia probetur & malorum iniquitas puniatur. Nam per potestatem Diabolo datum & Job probatus est, ut iustus appeareret, & Petrus tentatus est, ut non de se presumeret, & Paulus colaphizatus, ne se extolleret, & Iudas damnatus, ut se suspenderet. Quum ergo per potestatem quam Diabolo dedit, omnia iuste ipse Deus fecerit; non tamen pro his iustis factis, sed pro iniqua nocendi voluntate, que ipsius Diaboli fuit, ei reddetur in fine supplicium, quum dicitur impiis, qui cito nequitie consenserint.

tire perseuerauerint, Ite in ignem aeternum, quem parauit Pater meus Diabolo & Angelis eius. Hisce consentit Fulgentius, Bene ait, quippe malis interitus a Deo redditur, quamvis sit malus interitus eis, qui nunc iuste deseruntur & postmodum iuste torquebuntur. In talibus enim Deus iudicium suum desertione inchoat, cruciatione consummat. Nam & hoc tempore, quo discedentes malos deserit Deus, non operatur in eis, quod ei displicet; sed operatur per eos, quod ei placet: postmodum eis redditurus, quod ab eius iustitia merentur. Recipient enim non pro eo, quod Deus bene usus est eorum operibus malis: sed pro eo, quod ipsi male abusi sunt Dei operibus bonis. Quamobrem et si eadem opera Satanæ hominibus & Deo tribuantur, peccati tamen auctor Deus minimè constituitur. Nam diversa natura, finis & modus voluntatem actionesque Dei & malorum distinguunt. Ea enim omnia in Deo, sumimè bono pura puta sunt; in malis verò mala: ideoquod in illo laudem; in hisce supplicium promerentur. Nec aliud sensit D. Calvinus (etsi id mirificè exigitent) quum ait, *Quæ perperam & iniuste ab hominibus sunt, eadem recta & iusta esse Dei opera.* Quod non so-

Matt. 25. 41

Ad Gnomi-
mum lib. 1.
cap. 27

lum ex apologia contra Castellionem: verum etiam ex aliis eiusdem auctoris sententiis demonstrari potest. Non enim ex charitate tantum, quæ viro de ecclesia Dei optimè merito debetur, sed certo etiam iudicio in meliorem partem hoc dictum & similia interpretamur. Quod ex iis quæ producemos testimoniosis omnibus citra præiudicium attentis, fiet perspicuum.

Comment.
in Esa. 44.18

Quod vero Deus, inquit, excacare arque in reprobum sensum tradere dicatur, patet ex variis Scripturae locis, nempe quum lucem Spiritus sui auferat & frana laxat hominum libidini, ut nulla amplius ratione cohiberi possint. Satanam quoque armat efficacia erroris, ut neque ab eius insidiis caueant & fallaciis obnoxij sint, qui recusarunt veritati parere. Et

Ibid. c. 19.14

alibi, Itaque quum Deus homines excacat aut reprobat, sevitie accusari non potest. Iusta enim improbitatis & inequitiae eorum pena est, nec potest auctor mali dici, qui scelera puniendo iuste agit. Nunc ad puniendi modum veniamus. Permittit eos Satanæ puniendos. Ipse enim est qui propriè permiscet Spiritum vertiginis & prauitatis: sed quia nihil agit nisi mandato Dei, propterea Deus ipse id agere dicitur, quod Satan agit. Nam quod vulgo discunt fieri per-

missu Dei, nimis frivolum est effugium. Plus enim expressit Propheta nempe inflictam à Deo hanc pænam, quod iustus sit index. Agit ergo Deus per Satanam ut index per carnificem, iustasq; pœnas sumit, de iis qui ipsum offendiverunt. Ecce ut alia omittam præclarè ac rotundè in Institutionibus suis, senten- Lib. 2. c. 4
tiam suam orthodoxam, de hoc argumen-
to exponit. Quomodo, inquit, idem opus
ad Deum, ad Satanam, ad hominem auctorem
referamus, quin vel Satanam excusemus. Dei
consors, vel Deum malitiae auctorem pradice-
mus? Facile, si finem agendi primum inspici-
mus, deinde modum. Domini consilium est ser-
ui sui patientiam calamitate exercere: Satan
moliitur eum ad desperationem adigere: Chal-
dei ex re aliena præter ius & fas lucrum que-
rere affectant. Tanta in consiliis diuersitas opere
iam valde distinguit. In modo non minus est
discriminis. Satana affligendum seruum suorum
Dominus permittit: Chaldeos quos ad id exe-
quendam ministros delegit, illi permittit ac
tradit impellendos. Satana quoque prauos Chal-
deorum animos venenatis suis aculeis ad per-
petrandum id flagitium instigat: illi ad ini-
stitionem furiosè ruunt: omniaq; membra scelere
obstringunt ac contaminant. Propriè ergo

G S agere

agere dicitur Satan in reprobis; in quibus regnum suum hoc est nequitia exercet. Dicitur & Deus suo modo agere, quod Satan ipse, instrumentum quum sit irae eius, pro eius nutu ac imperio huc atque illuc se inflectit ad exequenda eius iusta iudicia. Omitto hic uniuersalem Dei motionem: unde creature omnes ut sustinentur, ita efficaciam quiduis agendi ducent. De illa speciali actione tantum loquor, que in unoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satane, homini assignari videmus non esse absurdum: sed varietas in fine & modo facit ut illic in culpa Dei iustitia reducat, Satana hominisq; nequitia cum suo opprobrio se prodat. Atque haec quidem de peccati permissione diuina & adiuncta Dei ordinatione. Ex quibus non adeo difficile est orthodoxorum in hac questione sententias conciliare, quum alij hanc Dei permissionem statuit: alij reiiciunt. Illi enim non quamvis permissionem, sed coniunctam cum ordinatione & regimine Dei intelligunt: hi vero non simpliciter tollunt, sed nudam & à Dei regimine secretam, quam nonnulli fingunt, auersantur. Qua de re, ut alios breuitatis causa prætermittam, doctissimas D. Beza. Permissionem enim

enim à nobis non simpliciter tolli, quum aliter
in bonis, aliter per malos agat Deus, sed eo sen-
su duntaxat, quo à Iuliano quondam usur-
pabatur (contra quem errorem ex professo di-
spusat Augustinus) & à nobis nunc accipitur,
quasi videlicet voluntati & decreto opponatur,
quoties à nobis est ioculatum? Et alibi, Et ad ^{Contra Iu-}
^{blicum lib.}
hanc distinctionem spectat recte intellectus
οὐργέπιοντος id est permissionis nomen, tam
male à non nullis acceptum, qui Dei voluntate
id est decreto illud opponunt (quod Augustinus
ante à nobis titulus copiosissime refutat).
Quām recte ab iis usurpatur, qui sic distinguunt
voluntati Dei actionem in bonis & per bonos ve-
rē agentis, ab eodem sic per malos etiam pec-
cantes, iusta sua iudicia exequentis; ut tamen
malitia in ipsis voluntatem non efficiat, neque
male moueat, sed mala ipsorum voluntate bene
vtatur. Atque hinc facile colligitur, quo
sensu ab eodem providentia paulo ante ^{Ibidem.}
definiatur, *V*is illa Dei sapientissima & opis-
ma à cuius efficacitate cuncta cum facta tum
facienda dependant. Itaque frustra ex eo
inuidiam doctissimo viro conflare mo-
liuntur.

C A-

CAPUT XIII.

ATQVE hæc quidem de natura prouidencie diuinæ pro tenuitate nostra differuimus. Ex quibus huius doctrinæ vsus & utilitas singularis elucet. Etenim sapientiæ, bonitatis & potentiarum Dei infinitarum theatrum est illustrissimum: fidei & spei fulcimentum: superbiæ & impatientiarum frænum: gratitudinis stimulus: optima denique religionis magistra. Quæ singula ut ex superioribus constant, sic & scriptis catecheticis accurate vulgo explicantur. Quare iis illustrandis & confirmandis supercedo, ac finem facio. Hactenus Conclatio doctrinae orthodoxæ de prouidentia Dei;

Rom.11.36

ex quo, per quem, & in quo sunt omnia. Ipsi sit gloria in secula. Amen.

FINIS.

Ad CL. V.

D. FRANCISCVM GOMARVM
S. TH. D. & Rect. Magnifi.

O D A.

OGRATA multum pagina, quæ sibi
Titulum regentis cuncta Dei facit,
Et Prudentia temperari
Numinis afferit omne nutu!
O quam vocatus, quamque ades utilis
Artate parua pelle licet liber,
Future multis sed medela
Pectoribus male sauciatis!
Immane dictu, tramite deuio.
Quo dira multos impietas agat
Magistra falsi, fascinatis
Mentibus imperitare gaudens.
Quin ipsa voces spargere non timet
Deum negantes, aut si let hoc nefas
Si fassa numen, quæ geruntur
Ire tamen regrediique nutu.
Negat suprema mentis; at omnia
Incerta ferri; siue ea fors dedit

Dedit ve

Dedit ve casus fluctuari
Turbine ludibrioque vano.
Contra G O M A R I qui datur ingenii
Fætus, volumen mole quidem minus
At grande rebus, mox reuellet
Horribiles animis furores.
Huc ferte gressum, queis fuit hac tenus
Mens recta, gressum huc, deuius hac tenus
Quos error egit, quo G O M A R I
Præsidium auspiciumque dicit.
Non tam perite Maenide m nuci
Inclusit olim dædalus artifex,
(Si vera fama est) quam videbis
Perspicuè breuiterque paucis
Digesta chartis, singula quomodo
Connexa pendent consilio Dei,
Quæque ille cœlo, quæque terris
Arbitrio moderatur æquo.
Quæcum sagaci mentis acutamine
G O M A R E monstras, hoc simul efficis
Grati nepotes quod sonabunt
Ne rapiat LIBITINA nomen.